

”KULTURELL NEDRUSTNING”
En studie av forskningsbibliotekens hållning till
Bibliotekshögskolan i Borås 1969-1978

Marie Hoen

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap
vid Lunds universitet.

Handledare: Birgitta Olander

BIVILs skriftserie 2007:13

ISSN 1401:2375

© Författaren

Title

”cultural disarmament” A study of the research librarians attitude towards Bibliotekshögskolan 1969-1978

Abstract

In 1972 a national higher education for librarians was started. Up until then different categories of librarians got their education separately. The aim of this Master’s thesis is to explore the attitude towards this new education for librarians. The study will concentrate on the attitude of the representatives from the research libraries. Research libraries had, until 1972, recruited their librarians amongst Ph.D-level scholars. The new education in contrast only required two years of academic studies. Therefore the main objective of this study is to discover which threats and possibilities the research librarians thought the new education would bring.

By using the professionalisation theories of Inga Hellberg and the concept system of Pierre Bourdieu the study explores the actions and attitudes of the research librarians. Hellberg have defined different strategies that a profession, or a group that aspires to be a profession, use. These strategies involves both the surrounding world, other professions and the members of the specific profession. Bourdieu on the other hand doesn’t concentrate on professions but uses the concept of field. Within the field different agents act according to their position.

The result of the study is that the research librarians indeed saw many threats with the education, mostly because of the low academic status of the education and the implication that would have on the libraries. However, they also experienced an advantage in the higher amount of educated personel they could get since the start of the new education. This was however overshadowed by the feeling that the public libraries got a greater focus in the outlay of the new librarian education programme. Despite the, for the most part, negative attitude towards the new education, the representatives of the research libraries showed a will to participate in making the new education better and more to their liking.

Keywords

Librarianship, library education, research libraries, professionalisation, Bourdieu

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	2
Bakgrund	3
Syfte & frågeställningar	4
Definitioner och avgränsningar	5
Disposition	5
Material och metod	6
Materialurval	6
Metod	8
Kontextuell ram.....	11
Tidigare forskning	11
Historisk kontext	13
Forskningsbiblioteksväsendet	13
Kompetenskrav och utbildning	15
Teoretiska utgångspunkter	17
Kunskaps- och yrkesmonopol.....	18
Professionaliseringsstrategier	19
Sociala fält och kulturellt kapital.....	20
Redovisning av empiriskt material	23
Utbildningens karaktär	23
Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik	23
Propositionen	25
Översynsgruppens förslag.....	26
Forskningsbibliotekens hållning	28
Remissvaren till BU.....	28
Arkivmaterialet	30
Tidskrifterna	32
Remissvaren till Översynsgruppens förslag	34
Analys, diskussion och slutsatser.....	37
Tillträde till utbildningen och arbetsmarknaden	38
Förhållandet till andra bibliotekarie kategorier	38
Förhållandet till närliggande yrkesområden	41
Förhållandet till de framtida bibliotekarierna.....	44
Synen på bibliotekaryrket.....	47
Slutsatser	50
Epilog.....	53
Litteraturförteckning.....	55

Inledning

När vi som studerande är ute och besöker olika bibliotek handlar samtalen i fikapauserna ofta om utbildningen. På biblioteken finns det idag personal med flera olika typer utbildning. Det finns de med en bibliotekarieexamen från BHS, de med en magister i biblioteks- och informationsvetenskap samt de med en internutbildning på ett bibliotek. Ofta är det praktiken, eller avsaknaden av samma, som är samtalsämnet. Praktiken var ett inslag i utbildningen fram till 1993 och många av dem som arbetar på biblioteken idag har därför själva genomgått en sådan. Många yrkesutövare har en mening om utbildningen och det står därför klart för mig att en förändring av utbildningen ofta är ett hett diskussionsämne inom yrkesgruppen. Ämnet för denna uppsats är således hur en yrkesgrupp ställer sig till en förändring av utbildningen. Utifrån en sådan undersökning vill jag försöka härleda den syn som yrkesutövarna har av sin egen yrkesroll samt vilka hot och möjligheter de ser med utbildningen.

Det svenska högskoleväsendet har genomgått ett antal stora reformer de senaste 50 åren. Idag står vi inför en ny stor reform i och med den såkallade Bolognaprocessen. Fördraget som antogs i Bologna syftar till att göra den högre utbildningen i Europa mera homogen. Det innebär att examensnivåer och betyg ska vara jämförbara vilket i sin tur ska leda till ökat anställningsbarhet och rörlighet inom Europa. För Sverige innebär denna förändring främst att dagens fyraåriga magisterexamen byts mot en femårig mastersexamen.

Inom biblioteks- och informationsområdet har de olika lärosätena valt att anpassa sig det nya systemet på olika sätt. Exempelvis har man i Borås valt att, utöver att anpassa den tidigare magisterutbildningen till en mastersutbildning, skapa nya treåriga utbildningar på kandidatnivå. Från och med hösten 2007 kan man därför studera till informationsspecialist och informationsarkitekt. Likaledes kommer en ny treårig grundutbildning till bibliotekarie att startas, där endast grundläggande behörighet krävs för antagning. För mastersprogrammet krävs en treårig akademisk utbildning. (BHS hemsida) I Lund har man istället valt att förändra magisterutbildningen till en master i ABM (arkiv, bibliotek, museer). Detta innebär att den renodlade biblioteks- och informationsvetenskapliga utbildningen utökas med arkivvetenskap och museologi. Det är meningen att hälften av kurserna ska vara gemensamma medan den andra hälften ska vara ämnesspecifika. (Institutionen för kulturvetenskapers hemsida)

Senast det svenska högskoleväsendet reformerades var 1993. För utbildningen av bibliotekariere innebar det att bibliotekarieexamen avskaffades och en magister i biblioteks- och informationsvetenskap infördes. Samtidigt fick lärosätena själva besluta om de kurser som skulle ges och det öppnade för utbildningarna i Lund, Uppsala och Umeå samt så småningom Växjö. Fram till 1993 hade Borås varit ensamt om att ge

bibliotekarieutbildningen. I och med att ett akademiskt ämne, biblioteks- och informationsvetenskap inrättades, akademiserades utbildningen och det innebar bland annat att praktiken försvann. Det var den största förändringen av den utbildning som hade startas 1972 vid Bibliotekshögskolan i Borås (BHS).

I forskningen har fokus legat kring högskolereformen 1993 där utbildningen av bibliotekarier tog steget och blev en akademisk utbildning med en magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap. Likaså är det ofta folkbibliotekarierna och deras utbildning som får stå i fokus. Varför det är på detta vis är svårt att veta, men det kan bero på att de har haft en längre sammanhållen utbildning än forskningsbibliotekarierna och att forskningsbibliotekarierna mera har ansetts vara forskare och inte bibliotekarier. Forskningsbiblioteksväsendet har ofta också ansetts vara statiskt utan stora förändringar i arbetssätt och organisation.

Att undersöka hur en yrkesgrupp ställer sig till en ny utbildning eller en större förändring av en existerande utbildning tycker jag är intressant. Yrkesgruppen måste nämligen i och med denna förändring kanske omvärdera sin syn på den egna yrkesrollen. Utbildningen av bibliotekarier har varit ämne för en del forskning, men ofta har 1993 års högskolereform och dess betydelse för bibliotekarieutbildningen varit i fokus. Likaså har det ofta gjorts utifrån material som har folkbibliotekarier i fokus. Därför har jag valt att i denna uppsats koncentrera mig på den förändring som skedde 1972 i och med en nationell bibliotekarieutbildning startades i Borås samt ha bibliotekarier vid forskningsbibliotek som fokus. Jag hoppas att denna studie kan bidra med att ge perspektiv åt de förändringar som sker idag.

Bakgrund

I detta bakgrundsavsnitt ämnar jag kort presentera det som direkt ledde fram till den nya utbildningen 1972 och de första åren för utbildningen vid BHS. Jag kommer senare, i avsnittet Historisk kontext, att komma närmare in på det som påverkade den högre utbildningen i allmänhet och bibliotekarieutbildningen i synnerhet, samt det som påverkade forskningsbibliotekens verksamhet.

1972 beslöt riksdagen om att inrätta en bibliotekshögskola i Borås. Vid denna bibliotekshögskola skulle alla de olika kategorierna av bibliotekarier utbildas. Det var alltså både folk- och forskningsbibliotekarier, men också skol- och företagsbibliotekarier. Propositionen om att inrätta en bibliotekshögskola föregicks av en offentlig utredning. Den hade tillsatts den 30 december 1965 och hade till föremål att utvärdera utbildningen av personal inom bibliotek, arkiv och informatik. Utredningen presenterade sitt förslag 1969 i betänkandet *Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik* (SOU 1969:37)¹. Förslaget innebar i korthet en tvåårig utbildning vid en fristående bibliotekshögskola lokaliserad i Storstockholm där två års akademiska studier var antagningskravet. Propositionen var på flera sätt annorlunda än utredningens förslag.

¹ Utredningskommittén kallades, och kallade sig själv, BU och jag kommer att använda den benämningen i fortsättningen och menar då själva dokumentet. Litteraturhänvisningar kommer också att göras till BU.

Till exempel skulle bibliotekshögskolan placeras i Borås istället för i Storstockholm och antagningskravet förändrades också så att man även kunde antas med mindre än 80 poängs akademiska studier. (Bibliotekariesamfundet meddelar (BM) 1973:4, s. 11). BHS startade sin verksamhet höstterminen 1972.

För forskningsbiblioteksväsendet var denna förändring av utbildningen stor. För att bli bibliotekarie vid ett forskningsbibliotek hade man tidigare behövt ha minst en licentiatexamen och därefter en tremånaders internutbildning vid ett forskningsbibliotek (BU, s. 9). I och med den nya utbildningen 1972 förändrades det till en tvåårig akademisk utbildning och en tvåårig yrkesutbildning. Detta faktum gör att det är intressant att undersöka forskningsbibliotekens inställning till en bibliotekshögskola för både folk- och forskningsbibliotek.

Syfte & frågeställningar

Som det har presenterats ovan var bildandet av BHS 1972 en stor förändring för bibliotekarier vid forskningsbibliotek. Från att ha varit forskare med en kortare inomverksutbildning blev de istället yrkesutbildade bibliotekarier med en kortare akademisk ämnesutbildning. Syftet med denna uppsats är att undersöka hur representanter från forskningsbiblioteken ställde sig till denna förändring och vilka hot och möjligheter de såg med den nya utbildningen.

Det som i denna uppsats är intressant är forskningsbibliotekens representanters attityd till dessa förändringar. För att kunna förstå deras hållning måste den sättas i relation till de förändringar av utbildningen som skedde. Jag har därför valt att låta uppsatsen täcka perioden 1969 till 1978. Detta för att jag då kan ha ett material som omfattar utredningen som ledde till bildandet av BHS samt den översyn som gjordes 1977. Forskningsbibliotekens hållning kommer jag sedan att basera på remissvaren till de två utredningarna och annat material från perioden.

Jag kommer i mina frågeställningar först att koncentrera mig på att ta reda på vilka idéer som fanns kring utbildningen av bibliotekarier för att sedan att se hur representanter för forskningsbiblioteken ställde sig till dessa tankar. I tredje frågeställningen vill jag utifrån de första två frågeställningarna försöka utröna sin syn på deras egen yrkesroll för att slutligen kunna diskutera vilka hot och möjligheter de såg med den nya utbildningen i förhållande till denna yrkesroll.

1. Vilken syn på tillträde till utbildningen och arbetsmarknad fanns det i utredningarna och propositionen?
2. Vilken hållning till utbildningen framfördes från forskningsbibliotekshåll i remissvaren och i annat material från perioden 1972-1978?
3. Vilken syn på bibliotekarieyrket avspeglas i forskningsbibliotekens hållning till den nya utbildningen?

Definitioner och avgränsningar

Under den period som behandlas i denna uppsats användes det flera termer för att beskriva det vi idag främst kallar forskningsbibliotek. Jag använder mig av termen forskningsbibliotek istället för vetenskapliga bibliotek. Gösta Ottervik och Sigurd Möhlenbrock skrev i boken *Svenska bibliotek – Historia, organisation, funktion* (1973) att man av praktiska skäl använde denna term, men sedan delar in biblioteken i vetenskapliga allmänbibliotek och vetenskapliga specialbibliotek. Jag kommer i min uppsats genomgående att använda termen forskningsbibliotek, om inte det rör sig om citat. Med termen forskningsbibliotek avser jag bibliotek knutna till utbildningsinstitutioner, såsom universitet och högskolor, samt Kungliga biblioteket. Kungliga biblioteket är inte direkt knutet till någon utbildningsinstitution men hade under undersökningsperioden status som humanistiskt och samhällsvetenskapligt bibliotek för Stockholms högskola, sedermera universitet (s. 9).

En undersökning av forskningsbibliotekens hållning skulle kunna ta utgångspunkt både på individnivå och på organisationsnivå, men jag har valt att koncentrera mig på organisationsnivån. Detta för att det finns mera material att tillgå på denna nivå och för att ingen tidigare har arbetat med detta material när det gäller hållningen till utbildningen vid BHS. Det finns uppsatser skrivna om den hållning som återfinns i diverse tidskrifter, som jag kommer in på under avsnittet Tidigare forskning, men det officiella materialet har tidigare inte behandlats i forskningen.

Eftersom jag håller mig på organisationsnivå kommer jag att skriva om forskningsbibliotekens hållning, men jag är medveten om att det finns individer bakom hållningarna också. När det gäller undersökningen kommer jag att hålla mig till utbildningen av bibliotekarier och lämnar därmed en stor grupp vid forskningsbiblioteken utforskade, nämligen alla biträden, assistenter och liknande. Detta beror på att omfånget av denna undersökning är begränsat.

Disposition

Härnäst kommer jag att presentera mitt material och den metod jag har valt för att analysera det. I kapitlet Kontextuell ram presenteras kontexten min undersökning ska förstås i, nämligen den tidigare forskningen på området, den historiska kontexten och de teoretiska ansatser jag utgår ifrån. Sedan följer redovisningen av materialet. Jag knyter därefter ihop den tidigare forskningen, den historiska kontexten och de teoretiska utgångspunkterna i en analys för att svara på de tre frågeställningarna och det övergripande syftet. Slutligen beskriver jag i en kort epilög hur bibliotekarieutbildningen utvecklades efter min undersökningsperiod för att sätta perspektiv på min undersökning.

Material och metod

Jag kommer i detta kapitel att presentera det material jag har valt för min empiriska studie och den metod jag har valt för att analysera det. Materialet utgår ifrån de frågor som jag har ställt ovan.

Materialurval

I mina frågeställningar har jag inledningsvis presenterat materialet, men en mera utförlig diskussion om materialets representativitet kan vara lämplig. Syftet med undersökningen är att, genom att studera det empiriska materialet, få en uppfattning om den hållning som företrädarna för forskningsbiblioteken hade till den nya utbildningen som lanserades 1972 och därigenom försöka närma mig deras syn på bibliotekarierollen vid forskningsbibliotek samt de hot och möjligheter de såg med utbildningen.

Materialet som har valts består av två delar. Den första delen består av dokument som kan belysa vilka tankar som låg bakom bibliotekarieutbildningen under perioden 1969-1978. Den andra delen består av dokument där forskningsbibliotekens företrädare uttrycker sin hållning till utbildningen vid BHS. De två delarna har valts för att kunna beskriva både den hållning som uttrycks men också för att kunna sätta delarna i relation till varandra. För att kunna bedöma hållningen som uttrycks är det viktigt att veta vad de uttalar sig om.

Dokumenterna som ska beskriva utbildningen under perioden består av två utredningar samt den proposition som låg till grund för bildandet av BHS. Den första utredningen tillsattes 1965 och kom med sitt betänkande *Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik* (BU) 1969. Den föreslog att en bibliotekshögskola med sammanhållen utbildning för olika bibliotekarie kategorier inrättades. BU låg sedan till grund för den proposition som lämnades den 26 mars 1971 av Kungl. Maj:t.² Riksdagen beslutade den 28 maj 1971, i enlighet med propositionen, att inrätta en bibliotekshögskola i Borås. Den sista utredningen verkställdes 1975 av BHS och omfattade en översyn av utbildningen vid BHS. Dess förslag kom 1977 och kallas i fortsättningen Översynsgruppens förslag.

Utredningar som material är intressanta eftersom det utgörs av förslag och inte beslut. BU och översynsgruppens förslag var därför inte slutgiltiga lösningar utan förslag till

² Fram till 1974 var Kungl. Maj:t benämningen på de statsorgan som beslöt i kungens namn, i detta fall utbildningsministern genom regeringen.

lösningar och det är dessa förslag som olika instanser sedan har fått möjlighet att kommentera och de två tillsammans leder sedan, dock inte alltid, till ett beslut. När det gäller statliga utredningar utförs de huvudsakligen av sakkunniga och sedan framvaskas det slutliga förslaget av ämbetsmän, som inte nödvändigtvis är insatta i ämnet, och beslutas om av politiker (Uppslagsord Remiss, NE:s webbsida). Det jag vill undersöka i denna uppsats är alltså det förslag som har utarbetats av en utredning som var insatt i ämnet, samt det politiska förslaget som vaskats fram av ämbetsmän och politiker. Översynsgruppens förslag utarbetades också av representanter från utbildningen och representanter för professionen.

När det gäller att redovisa och försöka förstå den hållning som forskningsbibliotekens företrädare hade till bildandet av BHS och den utbildning som bedrevs där, kommer jag att använda olika typer av material. Jag finner det lämpligt att använda material som har producerats i både formella och mindre formella sammanhang. Material av formell karaktär är remissvaren till de två utredningarna och arkivmaterial medan material i form av tidskriftsartiklar är av informell karaktär.

För att förstå vilket material som finns till hands för att undersöka mina frågeställningar är det viktigt att veta hur forskningsbiblioteksväsendet såg ut vid denna tid. Forskningsbiblioteksväsendet var under undersökningsperioden en relativt liten värld. I *Svenska bibliotek* presenteras ett tiotal bibliotek som forskningsbibliotek i den mening jag använder mig av (Ottervik & Möhlenbrock 1973). 1965 hade det bildats ett samarbetsorgan för forskningsbiblioteken, nämligen Forskningsbiblioteksrådet (FBR). Detta råd bestod av representanter från olika kategorier av forskningsbibliotek och fungerade främst som en samtalspartner för olika myndigheter. Rådet hade en ganska svag ställning både för att det inte hade några ekonomiska resurser, men också för att forskningsbiblioteksväsendet var mycket heterogent och det var därför svårt för rådet att få fram en enad hållning (Olsson 1995, s. 99). Rådet var dock en viktig samtalspartner när det gällde olika utvecklingsprojekt inom forskningsbiblioteksvärlden eftersom många överbibliotekarier var ledamöter i rådet och att de därför kunde sprida vidare tankar och idéer. FBR avvecklades 1979 och dess funktioner övertogs av Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning (Uppslagsord Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning, NE:s webbsida). En annan organisation inom forskningsbiblioteksväsendet var Svenska bibliotekariesamfundet (SBS) som bildades 1921. Samfundet var en intresseorganisation för anställda vid forskningsbibliotek.

Offentliga utredningar skickas oftast ut på remiss till berörda instanser och så skedde också med båda de utredningar jag använder. Därför undersöks de remissvar som forskningsbiblioteken lämnade efter de två aktuella utredningarna. De återfinns i respektive konseljakt för propositionen (remissvaren gällande BU) och i Universitets- och högskoleämbetets (UHÄ) arkiv (remissvaren gällande Översynsgruppens förslag). Det är oftast universiteten som har fått svara på remissen, men de har i sin tur överlämnat ansvaret till biblioteken. Jag har enbart använt mig av de remissvar som härstammar från biblioteken, eftersom det är där fokus i undersökningen ligger.

Remissvar är en speciell materialkategori eftersom deras mål är att kommentera saker som ännu inte beslutats om. De synpunkter som dras upp i ett remissvar ska i teorin

kunna bidra till att vaska fram ett slutgiltigt förslag. Därför är det ofta endast de punkter där en avvikande mening finns som tas upp i remissvar. Deras ton kan därför verka negativ. Detta är viktigt att ha med sig i läsningen av dessa.

För att täcka även den period som faller mellan de två utredningarna och deras respektive remissrunda, använder jag mig av material från två tidskrifter och arkivmaterial från Forskningsbiblioteksrådet. De två tidskrifterna jag har valt är knutna till de två ovannämnda organisationerna. SBS tidskrift *Bibliotekariesamfundet meddelar* (BM) startade 1971 med ett, enligt redaktören, tredelat syfte. Tidskriften skulle vara ett forum för uppsatser och längre inlägg som inte platsade i andra svenska bibliotekstidskrifter. Den skulle också vara ett kontaktorgan för medlemmarna i Svenska bibliotekariesamfundet där meddelanden om personer och institutioner kunde framföras. Slutligen skulle tidskriften enligt redaktören ge styrelsen en möjlighet att nå medlemmarna (BM 1971:1, s. 1)³. Tidskriften gavs ut fram till att SBS slogs samman med Sveriges allmänna biblioteksforening till Svensk biblioteksforening 2000. FBR började 1973 ge ut tidskriften *FBR-aktuellt* med syfte att ta upp frågor av gemensamt intresse för forskningsbiblioteken och för att informera om verksamheten. Tidskriften upphörde 1979 i och med FBR:s avveckling. Andra tidskrifter av mera allmän biblioteks-karaktär, såsom Biblioteksbladet, har jag valt bort därför att det där ofta rör sig om personliga inlägg och för att Biblioteksbladet och liknande branschtidskrifter redan har undersökts i ett flertal uppsatser.

Därutöver har jag också tagit med material som återfinns i FBR:s arkiv. Det rör sig om dokument som skickats till och från rådet samt protokoll från rådsmötena samt mötena i arbetsgruppen för utbildningsfrågor (FUG). SBS arkiv har jag inte haft möjlighet att ta del av. Det finns mycket annat material som kunde ha kastat ljus över uppsatsens problemområde, till exempel arkivmaterial från de olika biblioteken, men då hade undersökningen fått ett annat omfång. Ett annat sätt att närma sig forskningsbibliotekens hållning till BHS hade varit att intervjua några av dem som var aktiva inom forskningsbiblioteksvärlden vid denna tid, men då hade undersökningen hamnat på individnivå vilket jag har valt bort. Dock tror jag att en sådan undersökning hade gett en mycket intressant bild av den inofficiella hållningen till BHS.

Metod

Materialet som har presenterats ovan består huvudsakligen av texter där forskningsbibliotekens hållning uttrycks samt det de har att förhålla sig till. Att anlägga ett hermeneutiskt synsätt är därför naturligt eftersom dessa två delar ska sättas i relation till varandra. Nils Gilje och Harald Grimen beskriver hermeneutik på följande sätt i *Samhällsvetenskapernas förutsättningar* (1992): "Hermeneutik består både av försök att skapa en metodlära för tolkning av meningsfulla fenomen och att beskriva de villkor som gör det möjligt att förstå meningar" (s. 177). Jag ska här inte försöka göra rättvisa åt det enorma fält som hermeneutiken är, utan jag har valt att beskriva några viktiga och

³ De första numren är numrerade i en följd, sedan delas de in per år med en följd av nummer per år.

grundläggande begrepp inom hermeneutiken och några riktlinjer för hur tolkningar kan genomföras och säkerställas på ett bra sätt.

En av grundtankarna inom hermeneutiken är att delarna ska förstås utifrån helheten och helheten utifrån delarna. Här innehar den hermeneutiska cirkeln en viktig roll. Det är tanken om att en del av den undersökta texten alltid ska förstås utifrån den helhet den ingår i, som då också omfattar förförståelse och kontext. Likaledes ska helheten tolkas utifrån delarna som den består av (ibid., s. 190). I kapitlet ”Hermeneutik och forskningspraktik” i boken *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen* (2004) introducerar Per-Johan Ödman istället den hermeneutiska spiralen som en utveckling av cirkeln. Spiralen som snurrar sig uppåt fångar in tolknings- och förståelseprocessens tidsdimension, samt svängningarna mellan större och mindre helheter (s. 78). Pendlingen mellan del och helhet sker under tolkningsprocessens gång. Vidare illustreras hur empirin, alltså det material som ska tolkas, får sin innebörd genom att relateras till tolkarens förförståelse, teoretiska perspektiv och kunskaper, men också genom att ses i ljuset av de tolkningar som växer fram (s. 79). Jag tycker att spiralen på ett bättre sätt än cirkeln fångar idén om tolkning och förståelse som en process.

Förförståelsen och kontexten är två begrepp som är viktiga i detta sammanhang. Förförståelsen är de förutsättningar som forskaren närmar sig sitt ämne med. Min egen förförståelse inför detta ämne består av forskningsläget, tillsammans med mina personliga erfarenheter, såsom mina tidigare studier i bok- och bibliotekshistoria. Att beskriva förförståelsen är att upplysa läsaren om vilka förutsättningar forskaren har inför undersökningen och som därmed kan påverka denna (Gilje & Grimen 1992, s. 183). Förförståelsen är inte alltid medveten eller uttalad och den byggs på hela tiden, men genom att presentera den, underlättar det för läsaren att sätta sig in i författarens tankegång (s. 187-188).

Kontexten är ett annat viktigt begrepp inom hermeneutiken. Ödman att en av hermeneutikens viktigaste uppgifter är att återskapa den kontext som det tolkade är en del av. Det är kunskap om kontexten som ger stadga till våra tolkningar och en bra kontext ökar sannolikheten att tolkningarna blir godtagbara (Ödman 2004, s. 80). Jag kommer att sätta in forskningsbibliotekens hållning i sin kontext genom att redovisa det de hade att förhålla sig till samt att presentera den utveckling som pågick innan och under perioden. I min epilög kommer även det som hände sen kort att presenteras för att ge en större kontextuell ram åt uppsatsen.

Ödman presenterar också några verktyg som hermeneutiken erbjuder för att kontrollera tolkningsarbete. Det handlar om att utföra tolkningarna på ett korrekt sätt. Om det inte finns kontroll riskerar den hermeneutiska tolkningen att bli spekulativ, men samtidigt får tolkningarna inte kontrolleras för mycket, eftersom man då endast kommer fram till redan gjorda och belagda tolkningar. Det ska alltså finnas en dialektik mellan skapandet och kontrollen (s. 81).

Det är exempelvis viktigt att kunna välja ut de rätta källorna för frågeställningen samt på ett tillförlitligt sätt tolka dem. Att vara källkritisk och kunna sätta in källan i den rätta kontexten är här viktigt (Ödman 2004, s. 82-83, 85). Jag har ovan beskrivit de utvalda källorna och deras väsen och i nästa avsnitt kommer den kontextuella ramen att

presenteras. Att vara noggrann med presentationen av källorna och det resultat man kommer fram till är också viktigt, eftersom läsaren endast genom tydlig argumentation kan följa tolkningen som har gjorts (s. 84-85). Redovisningen av källmaterialet ska därför vara riklig, men samtidigt inte för omfattande eftersom förståelsen då kan hämmas (s. 85-86). Jag kommer därför att välja ut och presentera olika tendenser i materialet istället för att ta med allt.

När det gäller studier där material av historisk karaktär används är det viktigt att studien inte blir anakronistisk. Att studera bibliotekarier som en enhetlig yrkesgrupp skulle till stor del vara rätt idag. Alla läser liknande utbildning och har därför liknande förutsättningar för att arbeta på den form för bibliotek de vill. Men under den perioden jag undersöker fanns det ett annat utgångsläge som gör att det inte går att studera bibliotekarieryrket på samma sätt. Jag undersöker skeendet där en sammanhållen utbildning för olika bibliotekarietyper för första gången anordnades. Innan dess hade forsknings- och folkbiblioteksväsendet levt relativt separata liv. För en bibliotekarie var en licentiatexamen enda vägen till en anställning som bibliotekarie vid ett forskningsbibliotek. Folkbibliotekarier kunde gå på Statens biblioteksskola eller liknande (BU, s. 9). Detta gör att vi vid denna tid har med minst två olika yrkesgrupper att göra när det rör sig om bibliotekarier. Det är viktigt att ha med sig när vi sedan ska försöka analysera deras hållning till BHS.

Kontextuell ram

I detta kapitel avser jag presentera min förförståelse i form av den förförståelse man uppnår genom inläsningen av forskningsläget. Därutöver presenterar jag den historiska kontexten som mitt empiriska material ska förstås i och de teoretiska utgångspunkter som jag har inför analysen.

Tidigare forskning

I detta avsnitt kommer jag att presentera den tidigare forskningen som gjorts inom de områdena som min uppsats tangerar. Den tidigare forskningen ska både beskriva den förförståelse jag har inför undersökningen samt positionera uppsatsen inom biblioteks- och informationsvetenskapen. Ämnet för denna uppsats är forskningsbibliotekens hållning till utbildningen vid Bibliotekshögskolan i Borås under perioden 1969 till 1978. Utgångspunkten för uppsatsen återfinns således i forskningen om bibliotekarieutbildningen och forskningsbiblioteken.

Bibliotekarieutbildningen i Sverige har varit föremål för mycket forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap. Mycket av forskningen har skett med förändringen 1993 i fokus. Då blev biblioteks- och informationsvetenskap ett akademiskt ämne och flera lärosäten kunde ge utbildningen. Men en del forskning har också berört bildandet av BHS 1972 och de första åren. Ofta har dock, medvetet eller omedvetet, folkbibliotekarierna varit i fokus. Forskningsbiblioteken och den betydande förändringen som bildandet av BHS betydde för dem har, enligt min mening, inte behandlats i lika stor utsträckning.

En forskare som på flera sätt har studerat utbildningen är Lars Seldén, lärare vid BHS. Seldén samarbetar sedan några år tillbaka med Mats Sjölin kring bibliotekariens kunskap och kompetens. I en artikel i *Svensk biblioteksforskning*, "Kunskap, kompetens och utbildning - ett bibliotekariedilemma under 100 år" (2003) behandlar de folkbibliotekariernas kunskaper och kompetens. Artikeln är uppdelad i två delar, där den första utgörs av en diskursanalys av två texter. De två texterna som analyseras är en utredning från Sveriges Allmänna Biblioteksförening (SAB) som kom 1989 och en utredning från Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) som kom 1991 (s. 23-24). Den andra delen av artikeln bygger på resultatet av den första och drar upp några ståndpunkter kring bibliotekariens kunskap och kompetens, som har hittats i de två ovannämnda texterna, i ett historiskt perspektiv (s. 36). Författarna kommer fram till att yrkesutövarna, i detta fall representanter från folkbiblioteken, ofta önskar en högre grad av specialisering och en lägre akademisk nivå, medan politikerna vill ha en hög akademisk nivå och en mera generell utbildning (s. 24-28).

Ett antal uppsatser i ämnet har skrivits de senaste åren. Sara Andersson och Gunnel Svensson har skrivit uppsatsen *Bibliotekarieutbildning i förändring – BHS 1972-1999* (2001). Uppsatsens syfte är att undersöka omständigheterna kring BHS tillkomst och de förändringar den genomgick fram till 1999. De koncentrerar sig på de stora förändringarna och undersöker vilka initiativ och beslut som föranledde förändringarna (s. 1). Det huvudsakliga materialet är kursplanerna, men kritiken som framförts tas ifrån bibliotekstidskrifter. Som teoretisk utgångspunkt använder de sig av Inga Hellbergs professionsteori och Edward Carroll som har skrivit om professionaliseringen av den amerikanska bibliotekarieutbildningen (s. 12-15). I sin undersökning av debatten i fackpressen ser de vissa frågor som diskuteras, bland annat antagningsförfarandet, praktiken och att utbildningen verkade förhastad och därmed inte klar till kursstart (s. 25). Anderssons och Svenssons slutsatser är att bibliotekarieutbildningen och dess utveckling är ett resultat av den professionaliseringsprocess som Hellberg har presenterat. Efter att den gemensamma utbildningen hade etablerats är det strävanden efter högre vetenskaplighet och teoretisk nivå som dominerar bland de behov som uttrycktes (s. 56-59).

I uppsatsen *Bibliotekariens kunskap* (2006) använder Ann Billinger utredningen *Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik* (BU) som källa för att undersöka vilken kompetens och vilka kunskaper som efterfrågades kring tiden för bildandet av BHS och hur den allmänna samhällsutvecklingen påverkade detta. Billinger undersöker, utifrån BU, den tidigare utbildningen och den som BU föreslår. Hon konstaterar att det, när det gäller den tidigare utbildningen, är de teoretiska kunskaperna, representerade av de akademiska studierna, som dominerar i förhållande till den praktiska utbildningen. En av Billingers slutsatser är att utbildningspolitiken inte påverkade BU i lika stor utsträckning som hon hade förväntat sig, dock var utbildningspolitikens påverkan tydlig i propositionen (s. 34).

En annan uppsats som behandlar min undersökningsperiod är Anne-Marie Malmstens och Katarina Oscarssons uppsats *Debatten om bibliotekarieutbildning – inför förändringarna av utbildningen år 1972 respektive år 1993 – sådan den återspeglas i bibliotekstidskrifter* (2007). Syftet är att studera de argument som dominerat debatten i tidskrifter samt olika utredningar (s. 2). Av tidskrifter som de använder, som täcker min undersökningsperiod och avgränsning till forskningsbibliotek, finns *Tidskrift för dokumentation*, *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* och *Nordinfonytt* samt några med mera folkbiblioteks-karaktär såsom *Biblioteksbladet* (s. 25). Det verkar dock inte som att de har hittat något material i dessa tidskrifter och tyngdpunkten i uppsatsen ligger kring förändringen 1993. I debatten ser de tre olika teman, nämligen utformningen av utbildningen, biblioteksforskning och problemen med den ökade mängden information (s. 29). Deras analys visar att argumenten i debatten kring förändringen 1972 handlade om kraven på en förändrad utbildning och att höja yrkets status i omvärldens ögon (s. 40). De ser främst tre frågor som har påverkat debatten över tid och det är hur bibliotekets roll i samhället ser ut och hur man vill att den ska se ut, samt vilken roll bibliotekarien ska ha (s. 44).

Som jag nämnde ovan har det mesta av forskningen medvetet eller omedvetet haft folkbibliotek i fokus. Det gäller också de texter som jag har valt att presentera ovan. Det

är dock problematiskt att författarna inte alltid reflekterar över detta. De använder bibliotekariebegreppet löst eftersom de inte tar upp den distinktion som faktiskt fanns vid denna tid. De behandlar bibliotekarier och bibliotek i allmänhet utan att diskutera skillnaden. Likaledes är det med materialet. Man konstaterar att representanter från forskningsbiblioteken sällan syns i materialet, men reflekterar inte över att det material de använder oftast görs av och riktar sig till folkbibliotekarier. Andersson och Svensson konstaterar att forskningsbiblioteken var mycket passiva i kritiken mot BHS. Författarna ställer sig inte kritiska till att deras material, såsom Biblioteksbladet och SFF-meddelande som gavs ut av Svenska folkbibliotekarieförbundet, har folkbiblioteks-karaktär. Seldén och Sjölin konstaterar också att forskningsbiblioteken var relativt osynliga i materialet, men de reflekterar i alla fall över sitt eget urval.

När det gäller forskning om forskningsbibliotek finns det inte lika mycket att tillgå. 1995 konstaterar Lena Olsson i sin avhandling *Det datoriserade biblioteket* (1995) att Maj Klasson är en av de få som före henne har intresserat sig för forskningsbibliotekens utveckling (s. 21-22). I Klassons avhandling *Högskolebibliotek i förändring* (1984) konstaterar hon samma sak. Sedan dess har Gunnel Hesslers avhandling *Identitet och förändring* (2003) tillkommit.

Olsson och Klasson beskriver två på varandra efterföljande och till viss del överlappande perioder. Olsson undersöker i sin avhandling hur datoriseringen av biblioteken gick till under perioden 1965-1980 och då speciellt tillblivelsen av LIBRIS. Speciellt Olssons avhandling är av intresse för min undersökning eftersom den beskriver den situation som forskningsbiblioteken befann sig i under perioden med stora förändringar av organisation och arbetssätt inom biblioteksväsendet. I Klassons avhandling beskrivs den förändring högskolereformen 1977 medförde för högskolebiblioteken som organisationer. Hennes period ligger därför delvis utanför min undersökningsperiod, men berör även en del av intresse för min undersökning.

Hesslers avhandling (2003) beskriver en senare period som dock har påverkats av den tidigare utveckling. Hennes syfte med avhandlingen är att studera hur biblioteksorganisationen och den närmaste omvärlden förhåller sig till bibliotekets uppgift som informationsförsörjare i samband med en större organisationsförändring och i relationen till moderorganisationen (s. 11). Universitetsbiblioteken har tidigare uppfattats som rigida organisationer bland annat på grund av deras långa tradition där man istället för att förändra verksamheten enligt användarnas behov har planerat verksamheten utifrån organisationens behov. Hon menar att detta har förändrats under de senaste decennierna. Bland annat har nya tekniska hjälpmedel, minskade resurser och nya målgrupper ställt andra krav på verksamheten. (s. 9-11).

Historisk kontext

Forskningsbiblioteksväsendet

Jag kommer i detta avsnitt att presentera den historiska kontexten i vilken min empiriska undersökning ska förstås. Inledningsvis kommer det att handla om

utvecklingen inom forskningsbiblioteksväsendet under 1960- och 1970-talet med utblickar mot högskoleväsendet som forskningsbiblioteken mestadels hör under. Därefter kommer jag att se på diskussionerna och utvecklingen av utbildningen för bibliotekarier vid forskningsbibliotek och de kompetenskrav som ställdes upp för anställning vid forskningsbibliotek.

Forskningsbiblioteksväsendet var, som jag har redogjort för ovan i samband med materialpresentationen, en liten värld vid tiden för starten på min undersökningsperiod. Forskningsbiblioteken var ofta knutna till en högre utbildningsinstitution och dessa fanns det inte många av. Fram till 1960-talet fanns det endast ett fåtal universitet och högskolor, men från och med mitten av 1960-talet började den högre utbildningen decentraliseras och flera regioner fick universitet och högskolor. Detta var bland annat en konsekvens av den explosionsartade ökningen av studenter från mitten av 1960-talet och framgent (Egidius 2001, s. 240). Antalet studenter på universitetsnivå steg från 37000 år 1960 till 125000 år 1970. Denna enorma ökning av studenter, som högskoleväsendet inte hade räknat med, blev en av anledningarna till den högre utbildningen sattes under utredning 1968 (U68). Denna utredning ledde så småningom till den nya högskolereformen 1977 (H77) (Olsson 1995, s. 89). U68 och i förlängningen H77, samt den allmänna utvecklingen som dessa var en del av, innebar stora förändringar inom både högskole- och forskningsbiblioteksväsendet. All utbildning skulle ses som yrkesutbildning och studenterna skulle ledas in i de sektorer där det saknades arbetskraft. I och med att yrkesutbildningar lades under universitet och högskolor suddades även gränserna mellan teoretisk och praktisk utbildning ut. Universiteten och högskolorna fick större bestämmanderätt över sina egna utbildningar och medel. Politiker och fackliga organisationer fick plats i de linjenämnder som skulle ansvara för utbildningarna vilket ökade de yrkesverksammas kontakt med utbildningar. Denna utveckling påverkade även biblioteken. Istället för att få öronmärkta pengar som innan, fick biblioteken nu konkurrera med lärosätenas andra verksamheter. Detta sågs som ett sätt att öka effektiviteten och samarbetet mellan användarna och biblioteken (Olsson 1995, s. 89, 123; Egidius 2001, s. 247). Likaså innebar högskolereformen att ett stort antal nya utbildningar nu platsade på universiteten och högskolorna vilket biblioteken skulle anpassa sig till (Klasson 1984, s. 12).

Denna utveckling, som alltså kulminerade med H77, hade pågått under längre tid. Utöver dessa förändringar i utbildningen och därmed bibliotekens verksamhet, förändrades forskningsbiblioteksväsendet även i och med den ökade betydelse vetenskapen kom att få efter andra världskriget. Detta medförde en större forskningsproduktion i flera olika publiceringsformer. Biblioteken fick problem att följa med i utvecklingen (Olsson 1995, s. 90-91). För att hantera denna nya verklighet skedde det flera olika åtgärder inom forskningsbiblioteksvärlden. Personalstyrkan ökade och förändrades, rationalisering och effektivisering initierades och nya metoder togs i bruk.

Fram till efter andra världskriget bestod personalstyrkan på forskningsbiblioteken huvudsakligen av bibliotekarier och amanuenser med humanistisk utbildning samt biträden. Under 1960-talet förändrades detta. Tidigare hade det varit så att personalen kunde ta på sig alla arbetsuppgifter inom biblioteket, men i och med att biblioteken och verksamheten växte blev det mera lämpligt att dela upp arbetsuppgifterna. Under 1960-talet infördes det flera olika nya personalkategorier såsom förste biblioteksassistent av

högre eller lägre grad samt förste biblioteksbiträde. Detta i tillägg till de biblioteksassistenter och biträden som fanns. Arbetsuppgifterna var mer eller mindre rutinmässiga beroende på vari hierarkin man befann sig. Endast amanuenser och bibliotekarier fick ta sig av uppgifter av vetenskaplig karaktär såsom inköp. Kompetenskravet för en förste biblioteksassistenttjänst av högre grad var en akademisk examen och de befann sig alltså mellan bibliotekarierna med forskarkompetens och biträden med studentexamen. Att införa dessa nya tjänster var ett sätt att rationalisera och effektivisera arbetet vid biblioteket (Ottervik & Möhlenbrock 1973, s. 100-101). Ett exempel på fördelningen mellan de olika personalkategorierna finns från Lunds universitetsbibliotek. Här bestod personalen 1968/69 av 23 bibliotekarier av olika grader eller amanuenser, alltså sådana med minst licentiatexamen, i en personalstyrka på 121 personer. 98 var alltså anställda som assistenter av olika grader och biträden samt annan personal såsom bilförare och nattvakt. Det betyder att endast en sjättedel hade forskarkompetens och kunde kalla sig bibliotekarier (Gerle 1984, s. 200-201).

En annan personalkategori som fanns på framför allt specialbiblioteken och speciella dokumentationsbyråer var dokumentalister⁴. Redan tidigare under 1900-talet, speciellt efterkrigstiden, hade den ökade produktionen av tidskriftsartiklar inom medicin och teknik utgjort ett problem. Artiklarna kunde inte representeras i den vanliga bibliotekskatalogen och successivt infördes dokumentation som metod. Det var ett sätt att beskriva innehållet i artiklar och annat material genom bland annat indexering (Olsson 1995, s. 5). Dokumentalisterna var ofta utbildade som ingenjörer eller hade annan teknisk utbildning. Fram till min undersökningsperiod fungerade bibliotekarier och dokumentalister som två olika yrkesgrupper med olika serviceideal. För dokumentalisten var förmedlingen av de senaste forskningsrönen till forskaren det viktigaste medan det för bibliotekarien var att tillgängliggöra det sparade materialet (Olsson 1995, s. 43-45).

Att förändra personalstyrkan och arbetsmetoderna var endast några av sätten att rationalisera och effektivisera verksamheten vid biblioteken. 1967 fick Statskontoret i uppdrag att utreda och rationalisera forskningsbiblioteken och en del i detta projekt var utvecklingen av LIBRIS. Därmed påbörjades datoriseringen av forskningsbiblioteksväsendet. Datoriseringen var ett av de främsta sätten för statsförvaltningen att effektivisera verksamheten och denna utveckling pågick inom hela statsapparaten (Olsson 1995, s. 90-91).

Kompetenskrav och utbildning

Dessa utvecklingstrender inom universitets- och högskoleväsendet och inom forskningsbiblioteksväsendet är sådana som måste tas i beaktande inför analysen av den hållning som forskningsbibliotekens representanter framförde. Även den utbildning som de själva hade genomgått och de kompetenskrav som var fastställda för anställning vid forskningsbibliotek påverkar denna hållning.

⁴ Informatiker och dokumentalister används ofta synonymt. BU använder ordet informatiker medan andra använder dokumentalister. Jag kommer i fortsättningen använda dokumentalister om det inte rör sig om ett citat.

De kompetenskrav som gällde för anställning vid KB och universitetsbiblioteken hade fastställts 1910. För att arbeta som bibliotekarie skulle man ha tagit en studentexamen med godkända betyg i tre moderna språk samt latin, en licentiat- eller doktorsexamen - kandidatexamen eller ämbetsexamen vid två fakulteter godkändes också - samt fullgjort tre månaders provtjänstgöring vid ett forskningsbibliotek (BU, s. 41). Det fanns alltså ingen yrkesutbildning för forskningsbibliotekarier förutom den tre månader långa provtjänstgöringen. Först 1960 lades det till ett krav om en läskurs inför överbibliotekarien. Läskursen, som fastställdes 1961 av universitetskanslern, var den samma för alla universitetsbibliotek och den innehöll ämnena biblioteks- och arkivhistoria, bokhistoria, bokframställning, bokbinderi, bokhandel, klassifikation och katalogisering, bibliografier och uppslagsböcker, terminologi, biblioteksförvaltning, biblioteksteknik och lärdomshistoria (BU, s. 43).

Utbildningen hade dock diskuterats flera gånger. 1955 tillsatte SAB en kommitté som skulle komma med förslag på en gemensam utbildning för folk- och forskningsbibliotek. Dess förslag blev att ett särskilt ämne, bibliotekskunskap, skulle inrättas vid de filosofiska fakulteterna vid landets universitet. Ämnet skulle ingå i en filosofie kandidatexamen där den övriga ämnessammansättningen skulle vara fri. En kortare provtjänstgöring skulle ske före studiet av disciplinen vid både folk- och forskningsbibliotek. Det var en gemensam utbildning för folk- och forskningsbibliotekarier, med vissa specialgrenar beroende på önskad inriktning. Exempelvis skulle de som önskade arbeta vid forskningsbibliotek läsa vetenskapshistoria, arkivkunskap och paleografi. För de som skulle arbeta på specialbibliotek fanns det också kurser i referattjänst (BU, s. 33-34). SAB överlämnade förslaget till Ecklesiastikdepartementet som 1957 skickade ut det på remiss (BU, s. 34). Från universitetsbibliotekens håll var man allmänt positiva medan de fackliga organisationerna och UKÄ ville utreda frågan ytterligare. En punkt som många var kritiska till var om universiteten verkligen skulle ge yrkesutbildningar. De flesta ansåg att utbildningen borde ges någon annanstans (BU, s. 46-47).

I slutet på 1950- och början på 1960-talet diskuterades det mycket kring kompetenskraven för anställning vid forskningsbiblioteken. 1960 ändrades kraven efter en utredning av överbibliotekarierna i Lund och Uppsala. Kraven var i princip samma som 1910, men möjligheten att bli antagen med kandidatexamen från två fakulteter togs bort och endast licentiat- eller doktorsexamen godkändes. Även kravet på latinkunskaper togs bort (BU, s. 42). I början på 1960-talet diskuterades kompetenskraven i *Biblioteksbladet*. Det var bibliotekarie Erik Starfelt och överbibliotekarierna Gösta Ottervik och Carl Björkbom som deltog i debatten. Det som diskuterades var vilken kompetens en licentiatexamen egentligen gav. Starfelt menade att den inte gav tillräcklig kompetens för det mest avancerade arbetet och för hög kompetens för det mindre avancerade. Det räckte därför att förste bibliotekarierna innehade licentiatexamen medan det för annan personal endast skulle krävas akademisk examen. Ottervik instämde i att licentiatexamen inte gav ämneskunskaper nog för att motivera kravet, men att den hade en annan fördel, nämligen att det gav kännedom om vetenskapligt arbete och metodik. Björkbom var inte villig att slopa kravet på licentiatexamen därför att en sådan examen gav de specialkunskaper som behövdes på ett bibliotek, nämligen i vetenskaplig information. Kunskap om bibliografisk litteratur och hur vetenskaplig litteratur sprids ansåg han var viktigt (BU, s. 48). Ovanstående

diskussion föränleddes enligt Olsson av diskussionerna om datatekniken och dess påverkan på biblioteken. Eftersom uppgifterna skulle förändras i och med datatekniken började den traditionella kompetensen ifrågasättas. Vid specialbiblioteken, där litteraturen främst bestod av tidskrifter och datateknikens intåg var längre gången, diskuterades det om licentiatkravet skulle slopas för att ge plats åt personal med teknisk utbildning (Olsson 1995, s. 46-47).

Samtidigt som ovanstående debatt pågick utredde Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) om det behövdes en speciell dokumentalistutbildning med resultatet att det borde finnas. I en efterföljande debatt i DN under 1962-63 diskuterades utredningens förslag. De traditionella forskningsbibliotekens företrädare tyckte att en dokumentalistutbildning borde utredas tillsammans med utbildning för de övriga bibliotekstyperna. Företrädarna för specialbiblioteken menade att behovet var stort redan nu och att dokumentation var ett eget område separat från biblioteksområdet (Olsson 1995, s. 46-47).

1966 utreddes det ännu en gång hur kompetenskraven skulle utformas. Det var universitetskanslersämbetet (UKÄ) som undersökte om det inte var läge att slopa licentiatkravet. Detta eftersom universitetsväsendet expanderade snabbt och att det allt oftare gavs dispens från det kravet. Främst kommenterade remissinstanserna slopandet av licentiatkravet, men även språkraven berördes. De flesta var eniga om att licentiatkravet hade lett till rekryteringsproblem, men eftersom det hade tillsatts en utredning (BU) borde man vänta på dess betänkande. Många förväntade sig att den tre månader långa provtjänstgöringen skulle bytas ut mot en 1-årig yrkesutbildning. När det gäller språkraven beklagade man att utvecklingen inom skolväsendet hade lett till att man inte längre kunde kräva latinkunskaper. Andra menade att det borde vara upp till biblioteken själva att bedöma vilka språkkompetenser som krävdes. Slutligen framfördes att en enhetlig syn på biblioteksväsendet var önskvärd och att kompetenskraven lämpligen kunde tillämpas på andra bibliotekskategorier för att sudda ut gränserna. Remissvaren ledde dock inte till ett beslut utan överlämnades till BU (BU, s. 48-50).

Teoretiska utgångspunkter

Jag kommer i detta avsnitt presentera några teoretiska utgångspunkter som jag tror kan ha betydelse för min tolkning av forskningsbibliotekens reaktion på bildandet av yrkesutbildningen vid BHS. Genomgången av den tidigare forskningen har visat att de som har studerat bibliotekarieutbildningen i Sverige främst har använt sig av professionsteorier för att studera utvecklingen av utbildningen. De två professionsforskare som har använts flitigast i tidigare undersökningar av bibliotekarieutbildningen är Inga Hellberg och Andrew Abbott. Jag kunde ha valt att använda båda som utgångspunkt för min analys, men har valt att avgränsa mig till Inga Hellberg av flera anledningar. Hon fokuserar på kopplingen mellan högre utbildning och arbetsmarknad, som kommer till uttryck i akademiska yrkesgruppers monopolsträvanden (Hellberg 1978, förord). Sedan har jag valt att komplettera Hellbergs professionsteori med Pierre Bourdieus begreppssystem. Han koncentrerar sig på fältet och förhållandet mellan fältets olika aktörer. De två teoretikernas

begreppssystem kommer att användas för att försöka förstå de olika hållningar och handlingar som återfinns i det empiriska materialet.

Kunskaps- och yrkesmonopol

Inga Hellberg (1978) vill i sin avhandling ”belysa, förstå och förklara den typ av koppling mellan högre utbildning och arbetsmarknad som kommer till uttryck i akademiska yrkesgruppers monopolsträvanden” (förord). I den empiriska delen koncentrerar hon sig på veterinäryrket. Den teoretiska delen presenterar först den professionsteoretiska forskningen och sedan hennes definition av professions- och professionaliseringsbegreppen. Även om bibliotekarieutbildningen under undersökningsperioden inte kan anses vara akademisk tror jag att de professionaliseringsstrategier som hon opererar med kan appliceras på mitt material.

Med professionalisering avser hon en yrkesgrupps organiserade strävanden och upprätthållanden av professionell status. Hon skiljer sig från sina företrädare genom att anse att dessa strävanden inte följer ett bestämt mönster. Hon menar att olika yrkesgrupper har olika förutsättningar, både vad det gäller yrkes- och kunskapsituationen. Vissa har, genom att deras ämne är förankrat på högskole- och universitetsnivå, redan ett *kunskapsmonopol* och strävar efter yrkesmonopol, medan andra har en väl förankrad plats på arbetsmarknaden och därmed ett *yrkesmonopol*, och de strävar därför efter kunskapsmonopol (s. 45).

Begreppen kunskaps- och yrkesmonopol är centrala i Hellbergs teori. De är förutsättningen för att en yrkesgrupp ska kunna definieras som profession. Hellberg definierar en profession på följande sätt:

En yrkesgrupp som monopoliserar viss kunskap som i sin tur värderas vara nyttig eller värdefull för samhället och som utgör grunden för yrkesgruppens monopolisering av en viss eller vissa yrkespositioner (s. 27)

Hellberg använder bibliotekarierna som exempel på ett yrke som inte är fullt professionaliserat eftersom de saknar ett eget teorisystem. Hon beskriver menar att undervisningen vid BHS ger tekniska och icke-vetenskapliga kunskaper och att de studerande har varierad akademisk och yrkesmässig bakgrund. Något som är intressant är att hon nämner bibliotekarier vid forskningsbibliotek som en speciell grupp som fortfarande rekryterar forskare från olika vetenskapliga områden (s. 31). Hellberg diskuterar också om forskare kan anses vara en profession, men kommer till slutsatsen att de, eftersom de inte innehar en gemensam kunskapsbas, inte kan betraktas som en profession (s. 28-29).

Att en profession innehar kunskapsmonopol innebär att yrkesgruppen kontrollerar skapande av ny kunskap, samt tillämpningen och förmedlingen av kunskapen. Med kunskap menas ämnen som det undervisas och forskas i inom universitets- och högskoleväsendet. Det utgör den vetenskapliga basen som professionen grundar sig på (s. 29). Hon använder socionomerna som exempel för att beskriva en yrkesgrupp som inte har ett eget universitets- eller högskoleämne utan är beroende av andra ämnen. I och med högskolereformen 1977, som då Hellberg skrev fortfarande var ny, fick socionomerna en egen utbildningslinje och en professur i socialt arbete, vilket kunde ses

som ett steg på vägen i utvecklingen av en egen kunskapsbas (s. 30-31). Först 1993 bildades det akademiska ämnet biblioteks- och informationsvetenskap vilket medförde att bibliotekarierna fick ett eget kunskapsmonopol.

Att inneha ett yrkesmonopol innebär för en profession att de genom lagar eller allmänna normer tillåts inneha en viss yrkesposition. Det räcker inte att inneha ett yrkesmonopol för att kunna anses vara en profession, det krävs också ett kunskapsmonopol. Att besitta kunskapsmonopol innebär dock inte nödvändigtvis att man får ett yrkesmonopol. Ett exempel på det är filosofer och andra som verkar inom universitetsvärlden, som anser sin verksamhet vara intellektuell, men som inte strävar efter att verka utanför universitetet (s. 32-33).

Att en yrkesgrupp innehar kunskaps- och yrkesmonopol, alltså bygger sin yrkesverksamhet på vetenskaplig bas, är inte tillräckligt för att erhålla professionell status. Det krävs också att vetenskapen och de tjänster som erbjuds måste uppfattas som nyttiga och värdefulla av potentiella klienter. Klienter ska förstås i vid mening och kan vara både samhället i stort, enskilda individer eller organisationer och intressegrupper. När ett ämne institutionaliseras vid högskola eller universitet, vilket är en förutsättning för kunskapsmonopol, har det ansetts värdefullt av någon form av klient. När sedan tjänsterna efterfrågas utanför högskole- och universitetsvärlden kan professionen anses ha uppnått kunskaps- och yrkesmonopol (s. 34-35).

Professionaliseringsstrategier

Ovan beskrivs Hellbergs uppfattning av profession och vad som krävs för att ett yrke ska kunna betraktas som en profession. Jag kommer nedan att diskutera professionaliseringsprocessen och vilka strategier som en yrkesgrupp kan ha för att uppnå eller upprätthålla professionell status. Det bygger på organiserandet av yrkesgruppen i olika former för organisationer eller föreningar. Att en yrkesutövare på egen hand lyckas hävda sin kompetens anser Hellberg inte är möjligt, utan det krävs att professionen kollektivt och aktivt agerar för att övertyga sin omgivning om att just deras kunskap och tjänster är nödvändiga. Det finns olika typer av organisationer som koncentrerar sin verksamhet kring antingen kunskaps- eller yrkesmonopol. För min undersökning är det främst de professionella sammanslutningarna, där relationen mellan kunskaps- och yrkesmonopol är viktig, såsom Svenska bibliotekariesamfundet. Andra organisationer kan vara fackliga, studentfackliga eller vetenskapliga sällskap (Hellberg 1978, s. 37).

Anledningen till att det utvecklas strategier för att uppnå eller upprätthålla professionell status är att omgivningen och kunskapsbasen inte är statisk utan föränderlig. Kunskapsbasen utvecklas, samhället och människors förhållningssätt till professionen och dess kunskapsbas förändras. Professionen måste därför både förutse och förhålla sig till dessa förändringar för att kunna sköta sin verksamhet. Eftersom det är olika hur olika professioner berörs av förändringar, beroende på kunskapsmonopol och deras relation till andra yrkesgrupper är det, enligt Hellberg svårt att definiera de strategier som en profession utvecklar för att bevara sitt kunskaps- och yrkesmonopol. Men hon ser ändå vissa typsituationer som kan uppstå och genom att de upprepas kan förutses och leda till att det utvecklas likartade strategier. Dessa är både riktade utåt mot

omgivningen i allmänhet eller mot bestämda grupper och inåt mot den egna professionen (s. 46).

De externa aktiviteterna ställer etablerandet och bevarandet av kunskaps- och yrkesmonopolet i fokus, samt ser till att utbud och efterfrågan på tjänster och yrkesutövare är i någorlunda balans. En profession är avhängig av att klienterna anser kunskapen som yrkesgruppen besitter som nyttig och värdefull. Därför bestäms och påverkas kunskapens innehåll till viss del av klienterna och det är därför viktigt att identifiera vilka som är en professions klienter. Aktiviteterna som behandlar yrkesmonopolet rör sig om förhållandet till konkurrerande professioner och hur gränserna markeras (s. 50-52). Att det finns en balans mellan antalet yrkesutövare och efterfrågan på tjänster är viktigt. För få professionella yrkesutövare innebär att andra professioner kan ge sig in på marknaden medan för många yrkesutövare innebär att professionens medlemmar måste ge sig in i andra yrkesverksamheter, kanske sådana som är under professionens nivå (s. 53).

De interna aktiviteterna riktar sig till professionens egna medlemmar och här är den interna kontrollen av stor vikt. Detta eftersom den är en av förutsättningarna för att professionen kan agera som en enhet och därmed göra sin auktoritet gällande. Hellberg ser en del strategier som har framkommit i undersökningar av olika professioner, som till exempel att genom examina se till att professionen har samma kunskapsbas och är så enhetlig som möjligt. De studerande ska redan tidigt socialiseras in i professionen så att de väljer att vara yrkesverksamma inom samma (s. 61). En faktor som påverkar sammanhållningen inom professionen är den snabbt växande kunskapsmassan. Hellberg, som skriver 1978 när bland annat datoriseringen höll på att göra sitt intåg, menar därför att specialisering blir nödvändigt, vilket i sin tur gör att den gemensamma kunskapsmassan blir mindre. Därmed blir det svårare att hålla ihop en enhetlig grundutbildning om inte den förlängs, vilket hon inte ser som sannolikt i och med att den redan är relativt lång (s. 63-64).

Sociala fält och kulturellt kapital

Som jag har förklarat ovan tror jag att det kan finnas ett annat perspektiv på bibliotekarier vid forskningsbiblioteken än det professionsteoretiska. Jag kommer därför att använda några av Pierre Bourdieus begrepp eftersom jag tycker att hans begreppssystem är intressant att pröva på detta ämne.

Bourdieus begrepp växte fram över en lång period, i många olika sammanhang och i samarbete med hans medarbetare. Att gå till källan skulle därför betyda ett omfattande studium av hans många verk. Jag har därför valt att använda mig av tre forskare som har applicerat Bourdieus begrepp på biblioteks- och informationsvetenskapsområdet. Jag kommer också att använda mig av Donald Broadys *Sociologi och epistemologi* (1990) som handlar om Pierre Bourdieus författarskap och det som har influerat honom. Han har bland annat ett kapitel om nyckelbegreppen hos Bourdieu, som också har använts av forskare som jag presenterar nedan.

Geir Vestheim, professor vid institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap i Borås, har i artikeln "Biblioteket som socialt fält" (1994), i norska *Syn & segn*, försökt

kasta ljus över kulturinstitutionen biblioteket genom att pröva några av Bourdieus begrepp på området. Artikeln berör främst folkbiblioteket som också är ämne för hans avhandling, men är enligt honom också relevant för forskningsbibliotek (s. 65). En annan som har använt Bourdieus begrepp är Jesper Ducander, numera doktorand i biblioteks- och informationsvetenskap i Uppsala, som i sin magisteruppsats *Quo vadis bibliotekarie?* (1997) hade som syfte att, utifrån en beskrivning av de fyra bibliotekarieutbildningar som fanns i Sverige 1997 samt intervjuer och enkäter, göra en analys av bibliotekarierollens yrkesroll (s. 1). Sist, men inte minst, har Lars Seldén, numera universitetslektor vid institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap i Borås, använt sig av Bourdieus begreppsapparat i sin avhandling *Kapital och karriär* (1999). Hans syfte är att studera samhällsvetenskapliga forskares förhållande till anskaffning av information i sin praktiska yrkesutövning – alltså i samband med forskning och forskningsutbildning (s. 13). Jag kommer, med hjälp av dessa forskarna, att försöka anpassa Bourdieus begrepp på mitt område.

Fält är ett av Bourdieus centrala begrepp. Ett socialt fält uppstår när ”en avgränsad grupp människor och institutioner strider om något som är gemensamt för dem och bara för dem” (Seldén 1999, s. 91-92). På fältet agerar agenter, som innehar olika positioner i ett hierarkiskt system. De som befinner sig längst upp har *konsekrationsmakt* att bestämma vem som får en hög position eller inte, ett erkännande, och det är det som utmärker fältet, gör det självständigt (ibid., s. 92). De som besitter dessa högre positioner kan bestämma vem som får komma in på fältet och ser till att de invigs i de ritualer och gällande beteendemönster som finns på fältet (Vestheim 1994, s. 67). Vestheim och Ducander har applicerat fältbegreppet på olika delar av biblioteksområdet. Vestheim ser biblioteken som ett eget aktivitetsfält och då är det de som redan befinner sig på fältet som beslutar vem som får bli en ”stor” bibliotekarie (ibid., s. 67). Ducander väljer att se bibliotekarieutbildningen som ett fält, där de olika utbildningarna utgör subfält och strider om vad bra utbildning är (Ducander 1997, s. 9). Seldén opererar istället med ett akademiskt fält där olika agenter inom den akademiska världen agerar (Seldén 1999, s. 93).

Det som grupperna strider om, tron på att det gemensamma som de strider om har ett värde, kallar Bourdieu för *doxa*. Doxa är det som allt kretsar kring och att ifrågasätta det är att hota existensberättigandet för fältets agenter. Doxa kan både vara det som fältet gemensamt försvarar mot omvärldens hot, men också vara det som de strider om (Vestheim 1994, s. 67-68). Inom det sociala fältet finns det olika grupper som strider om att dominera fältet, att styra de premisser som ska gälla. De *ortodoxa* är de som vill upprätthålla status quo och som för tillfället har makten att bestämma spelreglerna. De *heterodoxa* är den grupp som vill förändra premisserna och ge fältet nytt innehåll. Vestheim ser kampen mellan de ortodoxa och de heterodoxa som utvecklingspotentialen på fältet. Han nämner ett exempel från folkbiblioteksvärlden, där innehållet i bokutbudet, valet mellan att köpa in populärlitteratur eller endast finkultur kan utgöra strid mellan de två grupperna. Att det ska köpas in litteratur är odiskutabelt (ibid., s. 69-70). På Ducanders bibliotekarieutbildningsfält ser han doxa vara utbildningens innehåll, där de ortodoxa representerar åsikten att klassifikation och katalogiseringen är viktigast, medan de heterodoxa tycker att IT och datorer är viktigast (Ducander 1997, s. 9).

Inom fältet kämpar agenterna för att uppnå positioner, men alla har inte samma förutsättningar. Förutsättningarna bestäms av olika former av *kapital*. Seldén beskriver kapital som en mycket anpassbar metafor och den kan användas i många olika sammanhang. *Symboliskt kapital* är det som anses vara värdefullt av den sociala gruppen och som erkänns. Om inte någon annan erkänner det symboliska kapitalet en person besitter, är det inte kapital (Seldén 1999, s. 93-94). *Kulturellt kapital* är en form av kapital som den akademiska eliten besitter och det ligger i utbildning från fina skolor, examina och liknande (Broady 1990, s. 171). Att det är anpassbart visar sig när Ducander använder ett biblioteksmässigt kapital, när han vill beteckna det som erkänns som värdefullt i biblioteksvärlden och Seldén använder ett akademiskt kapital, när han vill studera det som erkänns som viktigt i den akademiska världen (Ducander 1997, s. 10; Seldén 1999, s. 95). Ducander menar till exempel att en bibliotekarieutbildning där huvuddelen av lärarna har avlagt doktorsexamen tillmäts högre värde i förhållande till en utbildning där de flesta är bibliotekarier (Ducander 1997, s. 10).

Kapitalet är ständigt föremål för strider och därför utvecklas det inom fältet strategier för att bevara eller öka värdet av ens eget kapital. Dessa strategier kan bland annat vara *konverteringsstrategier* där en form av kapital växlas in mot en annan. Till exempel kan en forskare konvertera sitt akademiska kapital till ett pedagogiskt eller ett administrativt kapital om hon eller han väljer en annan karriärväg inom universitetsvärlden (Broady, s. 181-182). Ett annat begrepp kopplat till kapital är *distinktion*. Distinktion är känslan av vad som är bra och dåligt. Det är en informell upplärning i smak och ju högre upp i den sociala strukturen man kommer, desto mera utvecklat blir denna känsla (Vestheim 1994, s. 73).

Redovisning av empiriskt material

I detta kapitel kommer det empiriska materialet att redovisas. Jag har valt att dela upp redovisningen enligt de två första frågeställningarna. Den första delen kommer därför att redovisa den syn på tillträde till utbildningen och arbetsmarknad som representerades i de två utredningarna och propositionen. Den andra delen redovisar den hållning till utbildningen som fanns från forskningsbibliotekshåll och som uttrycktes i remissvar, arkiv- och tidskriftsmaterial.

Utbildningens karaktär

Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik

Den 30 december 1965 tillsattes en utredning av utbildningarna inom bibliotek, arkiv och informatik som resulterade i betänkandet *Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik* (SOU 1969:37), kallad BU (s. 9). Det var ecklesiastikdepartementet som initierade den sedan länge önskade utredningen. Tio ledamöter valdes och det fanns representanter från både forsknings- och folkbibliotek samt arkivväsendet, Skolöverstyrelsen, UKÄ och Sveriges lärarförbund. Utredningskommittén knöt också ett antal experter till sig (s. 3). Som bakgrund till utredningen angavs att utbildningen för de olika yrkesgrupperna varierade kraftigt i längd och kvalité, samt att det länge hade funnits en önskan om utredning från yrkesgruppernas sida. Utöver biblioteksväsendet skulle utredningen även omfatta angränsande yrken, såsom arkivpersonal, dokumentalister, litteraturingenjörer och patentingenjörer samt annan bibliotekspersonal såsom assistenter och biträden. Jag kommer dock endast att studera utbildningen för bibliotekarier. BU skulle också ta ställning till om utbildningen inom de tre områdena bibliotek, information och arkiv kunde samordnas (s. 9-11).

BU lade vikt vid att en god allmänbildning och fördjupning inom ett ämne, tillsammans med yrkesutbildningen, var nödvändigt för att klara av arbetsuppgifterna. De fördjupade studierna skulle ge förmåga att sätta sig in även i andra ämnesområdens forskningsproblem. Likaså var social förmåga och ett brett intresseregister viktiga egenskaper hos de blivande studenterna (s. 99). Mot bakgrund av sina analyser menade BU att kraven på ämneskunskaper och yrkesutbildning var samma för alla kategorier av bibliotek och valde därför att ha en ”så långt möjligt gemensam utbildningsväg för det stora flertalet av dem som inriktar sig på en tjänstgöring vid bibliotek av olika typer” (s. 104). Yrkesutbildningen bedömdes ta två år och eftersom en vanlig eftergymnasial utbildning omfattade fyra år, ansåg BU inte att mera än två års studier kunde krävas. Man angav både samhällsekonomiska och rekryteringsmässiga skäl för denna

avgränsning. Att det var en fördel att vissa bibliotekarier hade en längre akademisk utbildning kunde därför inte motiveras (104-105).

I argumentationen för antagningsproceduren till utbildningen, framhövdes främst att arbetsuppgifterna och de därefter fastställda utbildningsmålen krävde en försäkran om ”de blivande bibliotekariernas förutsättningar att efter genomgången biblioteksutbildning tillfredsställande fylla yrkeslivets krav” (s. 105). Det var viktigt med en bedömning av den personliga lämpligheten och att olämpliga kandidater avvisades. I korthet ville BU att antagningen skulle ske genom att de sökande delades in i kvoter efter sina gymnasiala och akademiska betyg där endast 80 poäng eller motsvarande skulle tillgodoräknas. Det skulle även finnas en fri kvot där ansökare med lång praktisk erfarenhet eller liknande kunde placeras. De som gick vidare skulle sedan genomgå ett skriftligt allmänorienteringsprov. De som lyckades skulle sedan intervjuas för att man skulle skapa sig en uppfattning om deras personliga lämplighet och uppfattning om yrket (s. 105-106).

BU:s planer för utbildningen var att de två första terminerna skulle vara sammanhållna. Detta eftersom man såg ett närmande mellan folk- och forskningsbibliotek och därmed kunde undervisningen i mera allmänna ämnen ges gemensamt (s. 94-95, 125-126). De som ville arbeta vid forskningsbibliotek skulle sedan fördjupa sina kunskaper med speciell inriktning på forskningsbibliotek. Den sista terminen kunde man sedan välja att fördjupa sig i ett eller två ämnen, som till exempel bok- och bibliotekshistoria, industriell information, administration eller dokumentation. Den studerande kunde också välja att istället läsa ytterligare en termins akademiska ämnen (s. 126-128). Praktiken skulle ske i två omgångar, en där olika bibliotek besöktes och en på den valda bibliotekskategorin (s. 110-111).

BU hade också fått i uppdrag att ge förslag på vilka kompetenskrav som borde ställas på framtida personal i och med förändringen. Som vi har sett ovan fanns det sådana kompetenskrav vid forskningsbiblioteken. BU föreslog att bibliotekarieutbildningen skulle vara det enda kompetenskravet för anställning. Eftersom utbildningen specialiserades efter ett år kunde utbildningen endast anses som kompetensgivande för anställning vid den valde bibliotekskategorin. BU-ledamöterna var medvetna om att deras förslag sänkte kompetenskraven för anställning vid forskningsbibliotek både vad gäller akademisk utbildning och språkkunskaper, men menade att behovet av personal var så stort att det inte längre kunde krävas högre akademisk utbildning. BU underströk dock att en längre akademisk utbildning och egen vetenskaplig verksamhet skulle anses vara meriterande vid anställning på forskningsbibliotek (s. 142). De menade även att i ”ett begränsat antal fall är kravet på vetenskaplig kompetens för bibliotekarier vid forskningsbibliotek så angeläget att partiell dispens från fackutbildningen bör kunna övervägas” (s. 142).

BU föreslog att utbildningen skulle ges vid en högskola separat från andra utbildningar. Denna kunde lämpligen placeras i Statens biblioteksskolas gamla lokaler i Solna. Organisatoriskt borde utbildningen placeras under Kungl. Maj:t därför att man på det viset undvek att någon av bibliotekskategorierna förfördelades. Man menade att om högskolan placerades under Universitetskanslersämbetet skulle forskningsbiblioteken

gynnas medan folkbiblioteken skulle gynnas om Skolöverstyrelsen fick ansvaret. Det var därför bättre att placera den direkt under regeringen (s. 108-110).

Propositionen

Den 26 mars 1971 lade Kungl. Maj:t, genom utbildningsministeriet, fram en proposition angående utbildning av bibliotekspersonal. Samtidigt angavs riktlinjer för det fortsatta arbetet med frågorna kring utbildning inom arkiv- och informationsområdet (s. 1). I korthet gick förslaget ut på att en utbildning för bibliotekarier startades som omfattade fyra år varav två år var den egentliga yrkesutbildningen. När det gällde utbildningens innehåll, ”bör [det] ges en relativt stor bredd och utformas med hänsyn till behovet att främja de utbildades möjligheter till rörlighet på arbetsområdet och förmåga att klara av nya arbetsuppgifter” (s. 1). Förslaget var att utbildningen skulle förläggas till en bibliotekshögskola i Borås och starta sin verksamhet 1 juli 1972. 360 studenter skulle antas per år. Utbildningen skulle kunna motsvara 80 poäng i en filosofie kandidatexamen (s. 2). Förslaget innebar, i förhållande till utredningen, mindre specialisering, en förändring av förkunskapskraven samt organisationen och lokaliseringen. Propositionen presenterar först utredningsförslaget och remissvaren, och sedan det egna förslaget.

Propositionen ansåg att utbildningen skulle vara mindre specialiserad och lade därmed större vikt vid det närmande mellan de olika bibliotekstyperna som BU såg. Detta trots att många av remissinstanserna hade velat betona den egna bibliotekskategoriens speciella arbetsuppgifter (s. 34). Eftersom de framtida förhållandena var svåra att bedöma i och med datoriseringen och andra utvecklingstendenser, valde propositionen ändå att föreslå en begränsad specialisering omfattande endast en termin i förhållande till de två terminer som BU hade föreslagit:

De studerande bör därför få en bred gemensam bas av kunskaper. Utbildningen bör vara utformad så, att de utbildades möjligheter till rörlighet inom biblioteksområdet som helhet främjas liksom deras förmåga att möta en snabbt föränderlig teknik och att klara av nya arbetsuppgifter. Jag förordar därför att bibliotekarieutbildningens innehåll ges en relativt stor bredd med en i förhållande till utredningsförslaget mindre långtgående specialisering mot olika biblioteksuppgifter (s. 35).

Gällande förkunskapskravet ansåg propositionen inte att det fanns tillräckliga skäl för att endast teoretiska studier skulle vara kvalificerande för bibliotekarieutbildningen. Det framhävs att det både fanns remissinstanser som krävde att mera än 80 poäng skulle kunna tillgodogöras och de som tyckte att personer med till exempel lång arbetslivserfarenhet skulle kunna antas. Hur antagningen reellt skulle ske behövde utredas separat, men det föreslogs en form av kvotering där både omfattande teoretiska studier och praktisk erfarenhet kunde tillgodoräknas (s. 36-38).

I propositionen föreslogs det att bibliotekarieutbildningen skulle kunna utgöra 80 poäng i en akademisk examen. Likaledes underställdes utbildningen UKÄ istället för Kungl. Maj:t som hade föreslagits. Man ville inte knyta yrkesutbildningen helt till universitetsväsendet, trots att utbildningspolitiken gick i riktning mot att även yrkesinriktade kurser skulle ges vid universitet. Detta eftersom den högre utbildningen

var under utredning (U68) och den eventuella framtida organiseringen fick därför framgå av denna (s. 37-39).

Slutligen berörde propositionen lokaliseringen av bibliotekshögskolan. BU:s förslag om en belägenhet i Storstockholm hade både tillstyrkts och avvisats av remissinstanserna, det senare på grund av regionpolitiska skäl. Det var också anledningen till att man förordade att bibliotekshögskolan placeras i Borås. Möjligheterna för att bedriva bibliotekarieutbildning där beskrivs som goda. Bland annat fanns det tillgång till länsbibliotek i kommunen och närhet till Göteborg med universitet och ett stort utbud av olika bibliotek (s. 39).

Propositionen avslutas med en hemställan om att riksdagen ska godkänna de uppställda riktlinjerna för utbildning på biblioteksområdet och besluta att inrätta en bibliotekshögskola i Borås per 1 juli 1972 (s. 42). Frågan diskuterades sedan av riksdagens utbildningsutskott den 13 maj 1971 och utskottet beslöt att ställa sig bakom propositionen och avslå de motioner som hade inkommit, främst kring placeringen av högskolan. Den 28 maj 1971 behandlades ärendet i riksdagen och förslaget bifölls (Riksdagens protokoll, s. 127).

Översynsgruppens förslag

Den 20 maj 1975 tillsatte styrelsen för BHS en arbetsgrupp som skulle göra en översyn av utbildningen. Syftet med översynen var att utreda dimensioneringen av antagningen, organisationen av utbildningen inklusive praktiken, utbildningens innehåll och möjligheterna till breddning av utbildningen. Även i denna utredning fanns det representanter från olika bibliotekskategorier (s. 3). Översynsgruppen lämnade i juni 1976 ett delförslag där man föreslog en ny utbildningsorganisation samt ett minskat intag av studerande. Den minskade dimensioneringen av utbildningen beslutades om av regeringen och trädde i kraft våren 1977. Den nya utbildningsorganisationen skickades ut på remiss och efter omarbetning ingick detta i det slutliga förslaget (s. 7-8).

I förslaget försökte Översynsgruppen först beskriva det som skulle komma att prägla utbildningen vid BHS. Det var bland annat den nya högskolereform som trädde i kraft 1 juli 1977. I denna delas alla högre utbildningar in i fem sektorer efter yrkesinriktning, där bibliotekarieutbildningen hamnade i sektorn för kultur- och informationsyrken tillsammans med bland andra journalister, kyrkomusikerna och religionsvetarna. För BHS innebar den nya högskoleorganisationen att högskolan inordnades som institution under Högskolan i Borås (s. 5). Det är därmed den allmänna utbildningspolitiken som påverkar den nya utbildningen mest:

Det är viktigt att utbildningen inte får en snäv inriktning mot ett traditionellt yrke. Det är ett allmänt utbildningspolitiskt mål att varje utbildning ska ge en bredd som inte bara gör den användbar inom ett yrkesområde utan även ger en beredskap för verksamhet inom andra områden. Detta är till fördel både för de studerande och för samhället (s. 9).

Därutöver nämner man att biblioteken har fått en vidare roll i samhället. Man nämner kulturförmedling och uppsökande verksamhet som exempel. Likaså behövs det fördjupade kunskaper inom informationsteknik och dokumentation (s. 9-10).

Högskolereformen har ställt upp ett antal mål för bibliotekarieutbildningen, bland annat att de studerande ska ha kunskap om de teorier som ligger bakom bibliotekens behandling och förmedling av information i vid bemärkelse och kunskap om bibliotekens medier, verksamhetsformer och arbetsredskap. De studerande ska även lära sig att tänka kritiskt och delta i utvecklingsarbete. Översynsgruppen vill lägga till målet att de studerande ska förberedas för verksamhet inom andra områden av kultur- och informationssektorn (s. 12).

Översynsgruppen föreslår att utbildningen differentieras redan efter två terminer. Under tredje terminen ska den studerande kunna välja mellan två olika inriktningar och under fjärde terminen ska man fritt kunna välja mellan fem olika block (s. 13). Det som har påverkat den nya formen är önskemål från både studenterna och arbetsmarknaden:

Erfarenheterna av nuvarande bibliotekarieutbildning ger vid handen att fördjupnings- och specialiseringsbehoven blir otillräckligt tillgodosedda såväl ur arbetsmarknadssynpunkt som ur elevsynpunkt. Utbildningen framstår som alltför grund och fördjupningsdelen ger inte tillräcklig fördjupning (s. 14).

De första två terminerna ska de studerande inhämta gemensamma och generella kunskaper (s. 14). Det innebär bland annat kurser i skönlitteratur, facklitteratur, speciella medier, biblioteksadministration, referenslitteratur, barn/skolbibliotek, bibliotekens marknad, bibliotekens inre arbete och utåtriktad arbete samt en kurs i ADB (bilagan, s. 2).

Under tredje terminen föreslår översynsgruppen att de studerande ska kunna välja mellan två inriktningar. En inriktar sig mot kultur – information, med möjlighet till specialinriktning mot pedagogisk verksamhet. Den andra inriktas mot information – dokumentation. Den första inriktningen består av kurserna ADB, facklitteratur, skönlitteratur, kulturförmedling och 10 veckors praktik. Den andra inriktningen består av kurserna dokumentation, som innebär katalogisering och klassificering, ADB, facklitteratur och 10 veckors praktik (bilagan, s. 3).

Den fjärde och sista terminen ska man fördjupa inom den yrkesfunktion man har tänkt sig inneha på arbetsmarknaden. Översynsgruppen presenterar fem olika block: Barn- och skolbiblioteksverksamhet, informations- och referensverksamhet, kulturell och uppsökande verksamhet, förvaltning och informations- och dokumentationsverksamhet. Det ska också finnas en möjlighet att byta ut delar eller hela sista terminen mot kurser inom andra utbildningar (s. 14). Av de kurser som på pappret verkar intressanta för forskningsbiblioteken innehåller blocket informations- och referensverksamhet kurserna skönlitteratur, bibliotekens informationskällor och kontakter, informationsservice och facklitteratur. Med det menas de kommunala bibliotekens informationsservice och det gäller både samhällsinformation och bokinformation (s. 4, 9). Förvaltningsblocket inriktar sig mot kommunal verksamhet (s. 4, 10). Det sista blocket, informations- och dokumentationsverksamhet innehåller kurser i dokumentation, ADB, facklitteratur, förvaltning och företags- och forskningsbibliotek (s. 4).

Översynsgruppens förslag genomfördes inte omedelbart. Höstterminen 1977 genomfördes högskolereformen och förslaget hade inte hunnit bli klart till dess. Först

1981 infördes nya kursplaner och dessa byggde till stor del på förslaget (Andersson & Svensson 2001, s. 35).

Forskningsbibliotekens hållning

Remissvaren till BU

Alla källor i denna del av redovisningen består av remissvar till BU och är från 1970.

Den 30 oktober 1969 skickades BU:s betänkande ut på remiss. Av de inkomna svaren har 10 varit av intresse för denna undersökning. Svaren varierar i längd mellan 4 och 14 sidor. De flesta är skrivna av överbibliotekarien vid respektive bibliotek men det finns undantag. Från Chalmers tekniska högskola är det biblioteksnämnden, där överbibliotekarien är ordförande, som har svarat medan det från Göteborgs universitet har skickats svar från både överbibliotekarien och Bibliotekskollegiet. Att bibliotekskollegiets yttrande också skickades berodde på att de hade ”anmält avvikande mening angående detta för personalen vid våra bibliotek osedvanligt betydelsefulla ärende” (Göteborgs Universitetsbibliotek 1970, s. 6).

De flesta av remissvaren var inledningsvis positiva till att en utredning äntligen hade kommit till stånd. Några, till exempel överbibliotekarien vid Göteborgs Universitetsbibliotek (UB)⁵ Gösta Ottervik, kunde i sitt svar dock inte låta bli att påpeka att SAB-utredningen från 1955, som gjordes under hans ordförandeskap i SAB, hade ungefär samma resultat (s. 1). Bibliotekskollegiet vid samma bibliotek var dock inte lika positivt i sitt yttrande, utan inledde med att konstatera att förslaget endast kunde accepteras om inträdeskravet till bibliotekarieutbildningen ändrades till en fullständig grundexamen, om forskningsbibliotekslinjen skiljdes från övriga linjer och om utbildningen inskränktes till ett år (s. 1). Överbibliotekarien vid Lunds UB var också ganska kritisk och ofta även sarkastisk i sin ton. De återstående hade en positiv anda över sig, men hade ändå en del påpekanden. Biblioteksnämnden vid Chalmers var mera positiv i sin framtoning och godtog förslaget i allmänhet och såg skapandet av en verklig fackutbildning som ett stort framsteg (s. 1). FBR intog också en positiv ställning till förslaget.

När det gäller tillträde till utbildningen berörde de flesta de förkunskapskrav som BU hade ställt upp för antagningen. De flesta var negativa till dessa som innebar att endast 80 akademiska poäng kunde tillgodoräknas. Chalmers biblioteksnämnd tyckte att ”[d]et är med största tvekan man tvingas acceptera en dylik kulturell nedrustning” (s. 1). Flera nämnde att det missgynnade de som hade en hel examen och Uppsala UB påpekade att det inte ”lockar personer med en redan avlagd akademisk examen att välja biblioteksbanan” (s. 3). FBR beskrev hur förslaget var en sänkning av förkunskapskraven för bibliotekarier vid både forsknings- och folkbibliotek. För tillträde till Statens biblioteksskola hade tidigare normalt krävts kandidatexamen. FBR tyckte dock att BU hade gjort rätt bedömning i fråga om den akademiska examen ”med hänsyn

⁵ I resten av redovisningen kommer förkortningen UB att användas för universitetsbibliotek

till det uppenbara behovet av en grundlig, välorganiserad yrkesutbildning samt till de förändringar, som på sistone skett inom den akademiska utbildningen” (s. 6). Även Umeå UB påpekade behovet av en ordentlig yrkesutbildning (s. 1-2). Båda menade dock att forskningsbiblioteken skulle komma att behöva rekrytera personal med högre akademisk examen. Det kommer jag in på senare.

Antagningsförfarandet berördes också och det ansågs vara för svårhanterat. Det som många tog fasta på var att det hade föreslagits en centraliserad antagning och de menade att detta hade en rekryteringshämmande effekt. Många av de som sökte skulle bli tvungna att bege sig till en annan ort än den de studerade på och ibland utan resultat. Om det istället anordnades antagning på universitetsorterna skulle det ha givit större attraktionsvärde enligt flera remissinstanser (FBR, s. 7; Lunds universitetsbibliotek, s. 7; Göteborgs universitetsbibliotek, s. 3-4; SBS, s. 3).

Många påpekade att det fanns ett visst folkbiblioteksfokus i förslaget. De menade att det var en konsekvens av att analysen av forskningsbibliotekens behov och arbetsuppgifter hade brutit (Kungliga biblioteket, s. 2; Göteborgs universitetsbiblioteks bibliotekskollegium, s. 3). Huruvida det hade skett ett närmande mellan folk- och forskningsbibliotek fanns det delade meningar om. Biblioteksnämnden vid Chalmers menade att det trots de ökade likheterna fortfarande fanns många skillnader (s. 2). Även bibliotekskollegiet vid Göteborgs UB uttalade sig om dessa likheter och skillnader och menade att det inte hade skett ett närmande vad avser arbetsuppgifterna. Informationsexplosionen hade främst påverkat forskningsbiblioteken, medan folkbiblioteken hade utvecklats till kulturhus. Den delen av samarbetet som hade ökat var de interurbana utlånen från forskningsbiblioteken till folkbiblioteken (s. 1-2). FBR menade däremot att det var en väsentlig vinst att utbildningen skulle vara gemensam för olika typer av bibliotek (s. 6).

Överbibliotekarien vid Lunds UB diskuterade utbildningens längd i samband med att den gemensamma delen av utbildningen diskuterades. Han menade att ”[d]enna samordning har drivits så långt att hälften av den maximala utbildningstiden anslås till gemensam grundutbildning” (s. 2) för de olika bibliotekariekategorierna. Eftersom de studerande kunde välja att byta ut den sista terminens studier mot ytterligare akademiska studier, betydde det att vissa endast fick en termins specialutbildning (s. 2). Utbildningens längd kommenterade flera av remissinstanserna. BU hade argumenterat för att utbildningen måste vara tvåårig för att få med det som de kommande bibliotekarier skulle komma att behöva och det innebar att den akademiska utbildningen också blev tvåårig, då normal studietid borde vara fyra år. Bland annat bibliotekskollegiet vid Göteborgs UB påpekade att det var en motsägelse till att det sedan gavs möjlighet för de på forskningsbibliotekslinjen att utnyttja sista terminen till ytterligare akademiska studier. De menade därför att det måste vara möjligt att pressa in den viktigaste kunskapen på tre terminer (Göteborgs universitetsbiblioteks bibliotekskollegium, s. 3). Överbibliotekarien i Lund kommenterade spydigt:

Det säges ingenting i utredningen om hur många terminer som ytterligare kan kapas bort från fackutbildningen som kompensation för en bredare eller i första hand högre akademisk utbildning. Skall kompensationen bli rimlig, kan det knappast återstå mycket av de från början snävt tilltagna fyra terminerna (s. 5-6).

Bibliotekskollegiet vid Göteborgs UB uttryckte att en omarbetning av utbildningsplanerna med inriktning mot en mera specialiserad utbildning för forskningsbiblioteken borde vara möjligt och man avslutade resonemanget med att skriva: ”En följd av att yrkesutbildningen för blivande forskningsbibliotekarier begränsas till ett år är att någon sammanhållen utbildning inte blir möjlig” (s. 4). Även i remissvaret från Uppsala framfördes det att yrkesutbildningen var överdimensionerad och att även om det fanns värdefulla inslag av nya ämnen skulle det kunna göras på tre terminer (s. 1).

Vilka ämnen de studerande skulle undervisas i fanns det inte lika många som kommenterade. Överbibliotekarien i Lund menade dock att man för att tillgodose allas behov hade skapat ”en alltför allmänt hållen studieplan för att den skall vara av verklig betydelse för någon yrkeslinje” (Lunds universitetsbibliotek, s. 11). FBR tyckte att det skulle läggas vikt på att de studerande skulle få goda kunskaper inom forskningens teknik och metodik inom olika vetenskapsgrenar. ”Genom att klokt utnyttja sjunde terminens undervisning (tredje terminen på bibliotekarieutbildningen) i ’forskningens organisation’ till att ge insikter i olika forskningsområdets arbetssätt och litteraturutnyttjande bör eleverna kunna få en icke föraktfull kompensation för avsaknaden av egen forskningserfarenhet” (FBR, s. 9).

När det gäller de kompetenskrav som sedan skulle ställas på bibliotekspersonalen menade de flesta remissinstanser att forskningsbiblioteken kom att behöva personal med högre akademisk utbildning. Det hängde alltså ihop med de förkunskapskrav som antagningen byggde på. Den utbildning som bibliotekshögskolan skulle erbjuda kunde enligt de flesta endast kvalificera till tjänster av lägre grad. Överbibliotekarien vid Lunds UB sade att ”[d]en akademiska grundutbildningen har reducerats till en nivå som icke kan anses som acceptabel ens för lägre befattningshavare inom bibliotekariekategorierna vid de vetenskapliga allmänbiblioteken” (s. 14). Överbibliotekarien vid Umeå UB menade att ”det är av vikt att det inom de vetenskapliga biblioteken finns anställda med hög kunskapsnivå och med personlig erfarenhet av vetenskapliga problemställningar” för att ”effektivt kunna tillgodose forskarnas intressen” (s. 3-4). Han påpekade vidare att om biblioteken skulle kunna locka till sig personal med dessa kvalifikationer var det:

knappast troligt, att dessa är beredda att underkasta sig ytterligare två års utbildning. Tänkbart skulle exempelvis vara att anordna en ettårig utbildning för dem, som avlagt doktorsexamen. En annan lösning vore att knyta ett antal specialister till de vetenskapliga biblioteken såsom konsulter med hel eller partiell anställning (s. 4).

Överbibliotekarien vid Göteborgs UB menade att bibliotekarier med forskarutbildning behövdes till kvalificerade uppgifter som litteraturvalet och den bibliografiska informations- och dokumentationsverksamheten (s. 2-3).

Arkivmaterialet

I materialet från FBR:s arkiv finns några intressanta frågor som diskuterades i perioden mellan bildandet av BHS och översynen av utbildningen. Det rör sig om en förändring av kompetenskraven för anställning vid forskningsbibliotek, frågan om tidigare

differentiering av utbildningen och missnöjet bland de studerande. Självklart diskuterades det även andra frågor, men dessa var av mera praktisk karaktär såsom fördelning av praktikplatser och ersättning för praktikhandledning.

Den 8 november 1972 hemställde BHS i ett brev till Universitetskanslersämbetet (UKÄ) om att de kompetensbestämmelser som gällde vid anställning av förste biblioteksassistenter och bibliotekarierna vid forskningsbibliotek skulle ändras. De ville att examen från forskningsbibliotekarielinjen skulle gälla som enda formella kompetenskrav. Det påpekades att BU hade föreslagit detta samt att "[d]en tvååriga yrkesutbildningen vid bibliotekshögskolan med fördjupningskurs på forsknings- och företagsbibliotekarielinjen är anpassad till de krav som arbetsuppgifterna vid forskningsbiblioteken ställer på bibliotekariepersonal och bör därför ge erforderlig kompetens" (Bibliotekshögskolan 1972). Brevet avslutades med en vädjan om att beslutet skulle ske snabbt eftersom den första kullen studerande snart skulle välja vilken linje de vill gå.

Utskickat på remiss till FBR diskuterades det vid rådets sammanträden den 21 november 1972 och den 24 januari 1973. Diskussionen kretsade kring behovet av att kunna anställa lämplig personal och det framhölls att det, som BU också hade påpekat, behövdes möjlighet att kunna anställa olika specialister. Det påpekades även "att KB sedan 1965 ej hade några föreskrivna kompetenskrav och att det alltså åligger biblioteket självt från fall till fall bedöma värdet av de sökandes meriter" (FBR 1972, Protokoll 1972-11-21, § 6). I rådets yttrande till UKÄ diskuterades förutsättningarna för kompetensbestämmelserna:

I motsats till BU:s förslag har riksdagen efter departementschefens förslag beslutat att samma formella behörighetskrav skall gälla för tillträde till bibliotekarieutbildningen som för tillträde till universiteten. Detta innebär, att vissa av de från bibliotekshögskolan utexaminerade bibliotekarierna kan ha en teoretisk utbildning som understiger den av BU föreslagna. (FBR 1973, Yttrande till UKÄ 1973-01-30).

Man påpekade att det därför var viktigt att det fanns ett minimikrav i bestämmelserna kring den teoretiska utbildningen samt språkkunskaperna. FBR ansåg att BU:s förslag på förkunskaper om 80 poäng var bra, men att det, eftersom det behövdes viss erfarenhet av egen vetenskaplig verksamhet, borde vara minst 60 poäng i ett ämne. Likaså menade rådet att språkkunskaper var viktiga då mycket av litteraturen var utländsk. Därför behövdes bra kunskaper i engelska och två andra språk. Ännu en anledning var att "[d]etta elementära kompetenskrav måste ses mot det faktum att akademiska betyg enligt nuvarande studieordning kan erhållas med högst begränsade språkkunskaper" (FBR 1973, Yttrande till UKÄ 1973-01-30). FBR påpekade också vikten av att dispens kunde ges från kompetenskraven. Detta skulle göra det möjligt för biblioteken att anställa folk med längre, mera specialiserad utbildning som kanske saknade yrkesutbildningen.

I rådet diskuterades det också kring möjligheten att differentiera utbildningen i ett tidigare skede än vad som var tillfället. Vid sammanträdet den 19 februari 1974 togs frågan om de olika linjernas meritvärde upp av överbibliotekarien vid Uppsala UB. Ändringen av kompetenskraven fr o m juli 1974 aktualiserade frågan. Han menade att FBR borde arbeta för en specialisering redan efter det första året av yrkesutbildningen,

precis som BU hade föreslagit. I protokollet anfördes det att ”en tidigare differentiering ur utbildningssynpunkt var önskvärd men att detta skulle medföra ökade kostnader” (FBR 1974, Protokoll 1974-02-19). Frågan aktualiserades igen mot slutet av 1974 då ett brev från SAB kring den tidigare differentieringen skickas till FBR. I brevet beskrev SAB hur den sena specialiseringen ”visat sig ha otillfredsställande konsekvenser, vilket eftertryckligt framhållits bl.a. av lärare och studerande” (SAB 1974, Brev till FBR 1974-12-12). SAB vill driva frågan vidare och vill därför veta hur FBR ställer sig i frågan. Frågan diskuteras vid arbetsgruppens för utbildningsfrågor (FUG) möten den 24 mars och den 8 april 1975 och ett svar skickas till SAB. I svaret ställde sig FBR positivt till en tidigare differentiering vilket de också hade uttalat vid olika tillfällen. De fortsätter:

Två terminers sammanhållen utbildning plus en påbyggnad av två terminers differentierad utbildning skulle ge möjlighet till helt andra utbildningskombinationer än de, som idag ryms i kursplanerna. Innehållet i en av de två påbyggnadsterminernas utbildning skulle kunna vara tämligen valfritt, och svara mot olika behov hos biblioteken – arbetsgivarna (FBR 1975, brev till SAB 1975-04-23).

Under 1975 och 1976 stod missnöjet bland de studerande vid forskningsbibliotekarielinjen på dagordningen flera gånger. FUG:s studeranderepresentant informerade om läget vid linjen för rådet den 19 januari 1976 och berättade om de aktiviteter som elevkåren har anordnat för att förbättra läget. I den efterföljande diskussionen framkom en del synpunkter på användbarheten av utbildningen vid forsknings- och företagsbibliotekarielinjen (FoF-linjen). Lars-Erik Sanner, från Karolinska institutets bibliotek och Hans Baude, från Linköping UB, menar att utbildningen vid den linjen även kvalificerade för arbete vid folkbibliotek och vice versa. Gert Hornvall, Uppsala UB, tycker att de studerande från FoF-linjen borde föredras vid anställning vid forskningsbiblioteken. Stephan Schwarz från Kungliga tekniska högskolans bibliotek tyckte att det för tekniska bibliotek är svårt att bedöma värdet av meriterna från BHS och Nils Palmborg från Lunds UB tyckte att förkunskapskraven bör omarbetas och vara mera ändamålsenliga. Studeranderepresentanten meddelade att de som valt FoF-linjen även ville kunna söka tjänster vid folkbibliotek och därför inte önskade att allt för fasta gränser drogs mellan linjernas kompetensområden. Frågan om missnöjet vid BHS återkom på dagordningen den 11 november samma år när en studeranderepresentant berättade om missnöjet bland de som valt FoF-linjen, på grund av den minoritetsställning de befann sig i. FUG valde att tillsätta en referensgrupp för utbildningen bestående av tre överbibliotekarier (FBR:s utbildningsgrupp 1976, Protokoll 1976-01-19). Situationen för de studerande kan också belysas av en kommentar från rektorn för BHS Kajsa Hellström, som i samband med en diskussionen om kompetenskraven och anställningsvillkoren som redovisats ovan, vädjade om att forskningsbiblioteken skulle hålla ha positiv inställning till praktikanterna från BHS (FBR 1975, Protokoll 1975-02-11).

Tidskrifterna

Jag har undersökt material från de två tidskrifterna *Bibliotekariesamfundet meddelar* (BM) och *FBR-aktuellt* i perioden mellan propositionen och utredningen av utbildningen vid BHS. Det som främst förmedlades till medlemmarna i tidskrifterna är det missnöje som fanns med utbildningen vid BHS.

Täckningen av utvecklingen i Borås börjar med en notis i BM där det konstateras att utbildningen nu har börjat och att den redan har debatterats livligt i bland annat dagstidningarna. Redaktören beskrev läget såhär:

Missnöjet tycks vara utbrett. De som inte har kommit in är missnöjda över det och de som nu har kommit in är missnöjda över det. I varje fall är de missnöjda över att de är så många som har kommit in. När Ingvar Carlsson var i Borås på invigning med lunch den 28 september passade man på att visa plakat och demonstrera sin oro över utsikterna på arbetsmarknaden (*Vad händer?*, BM 1972:3, s. 10).

I det efterföljande numret presenterades en elevrapport från en av de studerande på BHS. Redaktören valde att bringa, även om de studerande hade fått utlopp för sin kritik på andra håll, ”några synpunkter som kommit tidskriften tillhanda från en av försökskaninerna i den första tvååriga kursen” (*Bibliotekshögskolan*, BM 1973:4, s. 11). Det är ett kritiskt inlägg men:

inte i en alltigenom negativ anda. Skrivelsen andas vilshenhet och vanmakt men – trots allt – en viss optimism inför framtiden. Det torde framgå att den som skriver inte är främmande för tanken att ägna sin framtid åt att arbeta i forskningsbibliotek. Inte minst därför bör den här rapporten ha sitt intresse som komplement till intervjuer med Åke Uhlin (*Bibliotekshögskolan*, BM 1973:4, s. 11).

Elevrapporten behandlar inledningsvis den oro som finns bland de studerande kring behovet på arbetsmarknaden. Den studerande tyckte att det fanns ett överintag och efterlyser åtgärder från myndigheternas sida. 66 studerande togs in på forskarkvoten och eftersom organisationskommittén⁶ verkade tro att alla som kom in den vägen valde forskningslinjen borde det ha varit 66 utlysta anställningar per år, vilket inte ansågs realistiskt. ”Nåja, det föreligger nog ingen som helst risk för att forskningsbibliotekslinjen vinner så värst många anhängare” (*Elevrapport från högskolan*, BM 1973:4, s. 16). Det berodde, enligt den anonyma författaren, främst på att informationen om forskningsbiblioteken var bristfällig och att fokus låg på folkbiblioteken i undervisningen. Den studerande berättade vidare hur utbildningen var under den första terminen, bland annat att litteraturlistorna inte var färdiga. ”I ett ämne ströks bok efter bok under allmän munterhet” och det fortsätts med: ”Därav följde, att även tentamen utgick i ämnet” (s. 16). Tentorna beskrevs som lätta: ”Ingen har en chans att misslyckas” (s. 16). Den studerande undrade om det kanske var den omtyckta jämlikheten i dagens utbildningssystem som spökade. Författaren fortsatte dock med att nämna att nästa kull inte behövde uppleva samma dysterhet och att de nu var förhoppningsfulla inför framtiden. Till exempel hade de faktiskt haft två böcker att läsa in inför en tentamen (s. 17).

I det följande numret av BM fanns det återigen en notis om BHS. Här berättades det om SAB:s årsmöte där ett inlägg hade handlat om BHS. Redaktören berättade att man ”fick [...] ett mycket starkt intryck av den positiva och konstruktiva anda som nu tycks präglade arbetet där” (*Bibliotekshögskolan igen*, BM 1973:5, s.10). Redaktören bad också om ursäkt för den negativa synen som presenterades i det tidigare numret. Man insåg att

⁶ En organisationskommitté tillsattes efter riksdagsbeslutet för att planera utbildningen vid BHS.

situationen då redan hade börjat förändras. Men redaktören ansåg att det var intressant med elevrapporten därför att det var i forskningsbibliotekens intresse att få veta hur det var på utbildningen:

Jag tror inte man kan blunda för en viss risk - föranledd av historiska faktorer, lärarkårens sammansättning och elevkårens förväntningar - att den i stället i fyra terminer utbildar blivande folkbibliotekarier men ger den som så önskar möjlighet att vid den fjärde terminen vika av på ett stickspår åt forskningsbibliotekssidan till (*Bibliotekshögskolan igen*, BM 1973:5, s. 10).

Han hävdade också att det nog var oavsiktligt att det blev på det viset och att forskningsbiblioteken kunde hjälpa till genom att föra fram sina synpunkter (s. 10). I samma nummer får även Bibliotekshögskolan, genom Nils Fredén, svara på kritiken.

I en artikel i *FBR-aktuellt* beskrev Kajsa Hellström, dåvarande rektor för BHS och ledamot i FBR och BU, de första två års verksamhet. Artikeln är till stor del en försvarsskrift. Ett efter ett tog hon upp punkter där utbildningen kritiserades. Ämnen hon berörde var bland annat antagningsreglerna och arbetsmarknaden. Hon nämnde att endast 10 % väljer forsknings- och företagslinjen och menade att det ”i första hand [är] rädslan för konkurrens med inomverksutbildad personal vid universitetsbiblioteken och oklarheten beträffande anställningsförhållandena vid universitetsbiblioteken för examinerade från högskolan som föranleder snedfördelningen vid linjevallet” (Hellström 1974, s. 5). En annan fråga Hellström tog upp var differentieringen. Hon menade att det diskuterades mycket och att de flesta verkade vara för en tidigare differentiering. Hon försvarade utbildningen med att förklara att den organisationskommitté som hade fått i uppdrag att skapa utbildningen hade fått klara direktiv om att den gemensamma utbildningen skulle vara längre och att den därför blev tre terminer (s. 6). Artikeln avslutades således:

Det är som synes en lång lista av olösta frågor som Bibliotekshögskolan efter sina två första år har framför sig, och resurserna är hårt ansträngda. Ifrågasättande och omprövning tar tid och krafter i anspråk, men är nödvändiga komponenter i en ny yrkesutbildning (s. 9-10).

Remissvaren till Översynsgruppens förslag

Alla källor i denna del av redovisningen består av remissvar till Översynsgruppens förslag och är från 1978.

1977 skickades översynsgruppens förslag ut på remiss. Det finns 11 remissvar som är av intresse för denna undersökning och de är mellan 2 och 7 sidor långa. De flesta av remissinstanserna var nöjda med den föreslagna tidigareläggningen av differentieringen som hade föreslagits. KB och FBR påpekade också att detta länge hade önskats och arbetats för från forskningsbibliotekshåll (Kungliga biblioteket, s. 3; FBR, s. 1). Överbibliotekarien vid Linköpings UB påpekade att förslaget numera stämde bättre överens med BU:s förslag. Att det skulle finnas en gemensam basutbildning var de flesta också eniga om, men de tyckte dock att den gemensamma delen än en gång hade fått för stort fokus på folkbibliotek. Överbibliotekarie vid Linköpings UB beskrev de problem som hade funnits med utbildningen sedan starten 1972:

Man kan bara beklaga att den utbildning som kom till stånd vid bibliotekshögskolans start vare sig fick den bredd eller den fördjupning som redan BU hade avsett. Till nackdel för de studerande som inriktade sig mot en yrkesverksamhet vid forskningsbibliotek fick de tre terminerna sammanhållen utbildning slagsida åt folkbiblioteksfrågor och sista terminens specialisering visade sig vara otillräcklig. Det rekryteringsmotstånd utexaminerade från BHS forskningsbibliotekslinje tyckt sig möta från vissa forskningsbibliotek ska ses även ur denna synvinkel. Det är därför för forskningsbiblioteken av avgörande betydelse att en reformerad utbildning dels under sin sammanhållna del ger verklig bredd med utblickar över hela informationsförsörjningsområdet dels ger godtagbara möjligheter till en för forskningsbibliotek nödvändig specialisering (s. 2).

Det föreslogs en del ändringar som skulle göra det första årets utbildning mera allmän, bland annat att kursen om barn- och skolbibliotek tas bort "[d]å någon motsvarande orientering för andra bibliotekstyper ej ges" (Linköpings universitetsbibliotek, s. 2), och att större vikt lades på kurser som till exempel bibliotekens marknad och inre arbete (FBR, s. 2; Sveriges lantbruksuniversitet, s. 2; Kungliga biblioteket, s. 1).

Att folkbiblioteksfokus även fanns i resten av förslaget tyckte de flesta. I förslaget framgick det att endast 10-15 % av studenterna valde FoF-linjen och bibliotekskollegiet vid Göteborgs UB skrev i denna fråga att "[d]et vill synas som om de relativt låga siffrorna – som dock fr o m höstterminen 1977 stigit avsevärt – i förslaget har tagits till intäkt för ett klenare kursutbud med en klar snedbelastning till nackdel för forsknings- och företagsbiblioteken" (s. 1).

Att man under tredje terminen kunde välja mellan två inriktningar och fjärde terminen mellan fem stycken såg de flesta som positivt. Dock fick förslaget en del kritik eftersom endast ett av de fem block som kunde väljas under fjärde terminen riktade sig till forskningsbiblioteken. Bibliotekskollegiet vid Göteborgs UB påpekade att blocket Förvaltning borde ha fått en motsvarighet för statliga bibliotek (s. 2). Överbibliotekarien vid Lantbruksuniversitetet menade att flera moment borde ha funnits med och därmed kunde flera block ha bildats. Viktiga moment skulle bland annat kunnat vara bokhistoria, handskriftsläsning, förvärv, periodikahantering och låntagarundervisning (s. 2).

Förslaget lyfte också fram en möjlighet att byta ut delar av eller hela sista blocket mot kurser utanför bibliotekshögskolan. Här rådde det delade meningar bland remissinstanserna. Remissvaren från FBR, Linköpings UB och bibliotekskollegiet vid Göteborgs UB menade att hela blocket inte skulle kunna bytas ut. FBR gav som argument "att utbildningens upplägg lägger vikten på specialiseringen/fördjupningen under denna termin" (FBR, s. 3). Man fortsatte med att säga att idén i princip är bra, men att upplägget då måste förändras. Umeå UB tyckte däremot att utbytet av hela terminen "ter sig som ett radikalt grepp, som kan visa sig vara värdefullt" (s. 2). Sveriges lantbruksuniversitet tyckte också att det var en tilltalande idé, men menade, som också påpekades i förslaget, att det måste ske med stor restriktivitet (s. 3). Överbibliotekarien vid Chalmers trodde att valfriheten i modellen kunde verka motiverande för de studerande (s. 2). Även överbibliotekarien vid Lunds UB ställer sig bakom förslaget. Överbibliotekarien vid Uppsala UB menade att gränsen mellan block två (informations- och referensverksamhet) och block fem (informations- och dokumentationsverksamhet) med tiden skulle försvinna i och med att behovet av bearbetad information kom att öka. Han föreslog att man för att öka samarbetet mellan

folk- och forskningsbibliotek borde utforma undervisningen i de två blocken med dessa utvecklingstrender i åtanke (s. 2).

Även den föreslagna påbyggnadslinjen i dokumentation diskuterades, trots att inget konkret förslag förelåg. Karolinska institutet hade utarbetat ett förslag och deras remissvar redovisade detta. FBR menade att det skulle ha varit bra med en påbyggnad i dokumentation, men att dokumentationen även borde ha funnits med i bibliotekarieutbildningen. Den kurs, som Översynsgruppen kallade dokumentation, som föreslogs rymmas inom bibliotekarieutbildningen var egentligen katalogisering och klassificering (FBR, s. 2-3). Överbibliotekarien vid Umeå UB menade att en kurs i dokumentation också borde läggas in på kultur/informationslinjen för att stärka tanken om att folk- och forskningsbibliotek höll på att närma sig varandra (s. 2).

Överbibliotekarien vid Karolinska institutets bibliotek ”finner det [...] önskvärt att man kommer bort från den nuvarande uppdelningen på en Folk- och skolbibliotekslinje (FoS) och en Forsknings- och företagslinje (FoF) kvalificerande till tjänster vid respektive huvudtyper av bibliotek” (s. 3). Även överbibliotekarien vid Umeå UB konstaterade ”att de föreslagna förändringarna i undervisningen aktualiserar ett slopande av nuvarande yrkesbeteckningar vid de båda nu befintliga linjerna inom bibliotekshögskolan” (s. 2).

Analys, diskussion och slutsatser

I analysen ämnar jag knyta ihop den tidigare forskningen, den historiska kontexten och de teoretiska utgångspunkterna för att svara på de tre frågeställningarna och nå det övergripande syftet, nämligen vilka hot eller möjligheter forskningsbibliotekens företrädare såg med den nya utbildningen som startade 1972.

De två första frågeställningarna behandlar samma teman utifrån olika perspektiv. Den första frågeställningen har i grund och botten de olika förslagen till utbildning som ämne, medan den andra frågeställningen behandlar representanter för forskningsbibliotekens hållning till dessa förslag. I och med att den hållningen som framförs från forskningsbibliotekshåll måste sättas i relation till förslagen har jag valt att i analysen behandla de två första frågeställningarna gemensamt. Eftersom avgränsningen i den första frågeställningen och därmed indirekt i den andra var att se på tillträdet till utbildningen och arbetsmarknaden kommer det att vara rubriken för denna del.

Den andra delen av analysen kommer att behandla den tredje frågeställningen, nämligen vilken syn på bibliotekarieyrket inom forskningsbibliotek som avspeglas i hållningen till den nya utbildningen? Denna fråga besvaras utifrån den första delen av analysen och bygger därför inte direkt på empiriskt material. Slutligen kommer jag att försöka dra slutsatser kring vilka hot och möjligheter som sågs i och med den nya utbildningen.

I materialet har jag sett vissa mönster som jag kommer att använda mig av i den första delen av analysen. Det rör sig om förhållandet till andra bibliotekariegrupper och den sammanhållna utbildningen som föreslogs, förhållandet till närliggande yrkesgrupper såsom dokumentalister och arkivarier, samt förhållandet till de framtida bibliotekarierna, alltså de som utbildades vid BHS. Jag tror dessa tre teman kan ge mycket insikt i hur företrädarna för forskningsbiblioteken såg på sin egen yrkesroll och i förlängningen hur de såg på den nya utbildningen. I slutet på varje tema kommer jag att knyta an till teorin. Detta för att underlätta förståelsen.

Det finns mycket i materialet som inte har fått plats inom ramarna för denna uppsats. Stora frågor vid denna tid var lokaliseringen av utbildningen, den organisatoriska tillhörigheten och antagningsförfarandet. Dessa frågor skapade mycket negativ debatt kring utbildningen, speciellt i början när allt ännu inte var på plats. Även om jag inte kommer in på dem nedan kan det vara bra att ha introducerat dem eftersom de var med att skapa bilden av BHS.

De uppsatser som har behandlat perioden koncentrerar sig mycket kring dessa frågor för att de syntes mycket i media och jag har därför valt att här endast beröra dem kort.

Placeringen i Borås var många negativa till enligt uppsatserna, men det finns inte med i mitt material. Detta beror på att remissinstanserna inte fick ta ställning till det i och med det först föreslogs i propositionen. Istället föreslogs det av BU att utbildningen skulle placeras i Stockholm. Remissinstanserna var mestadels positiva till denna placering, men menade också att man borde decentralisera utbildningen till de olika universiteten. Det leder vidare till frågan om organisatorisk tillhörighet. BU föreslog att utbildningen inte skulle vara en anknuten till högskoleväsendet. Detta förslag mottog mycket kritik från remissinstanserna som ville att utbildningen skulle knytas till universiteten. Propositionen valde att göra en kompromiss genom att knyta utbildningen till UKÄ och genom att utbildningen kunde ingå i en akademisk examen. I och med H77 inkorporerades utbildningen helt och hållet i högskoleväsendet.

När det gäller antagningsförfarandet föreslog ett omfattande sådant där både skriftligt prov och intervju ingick och som lade stor vikt vid den personliga lämpligheten för bibliotekarieyrket. Remissinstanserna ansåg att det var ett krångligt sätt att gå tillväga på. Men många var dock eniga om att den personliga lämpligheten var viktig, men de föreslog istället att praktiken skulle läggas före utbildningen och att både aspiranter och värdbibliotek under denna period kunde bedöma aspirantens lämplighet och fallenhet för yrket. Likaså ville man ha en decentraliserad antagning så att de som utbildade sig vid universiteten lätt kunde ansöka. Här ska man tänka på att forskningsbiblioteken ville ha studerande med en gedigen akademisk utbildningsbakgrund och att dessa fanns i universitetsstäder. Eftersom studenterna skulle behöva lämna sin hittillsvarande studieort, såg remissinstanserna detta som något negativt och de menade att det kunde vara rekryteringshämmande i och med att det skulle avskräcka de bästa kandidaterna. Antagningen blev också annorlunda. Ett kvotsystem infördes vilket fick mycket kritik från alla håll eftersom det ansågs missgynna dem med en längre akademisk utbildning.

Tillträde till utbildningen och arbetsmarknaden

Förhållandet till andra bibliotekariekategorier

I förhållandet till andra kategorier av bibliotekarier är det främst folkbibliotekarier som berörs i materialet och därmed också i min analys. Jag kommer i detta avsnitt att komma in på skapandet av utbildningen, längden på den gemensamma delen och kritiken av utbildningsförslagen.

Den av BU föreslagna utbildningen bestod av fyra terminer, varav två terminer skulle ägnas åt gemensamma studier för de olika bibliotekariekategorierna och två terminer skulle ägnas studier speciella för den valde bibliotekskategorin. Förslaget var att det inrättades en folk- och skolbibliotekslinje (FoS) och en forsknings- och företagsbibliotekslinje (FoF). Anledningen till att utbildningen skulle vara sammanhållen under två terminer var att BU i sin analys av de olika bibliotekens behov och erfarenheterna från den utbildning som bedrevs i andra länder hade visat att verksamheten vid olika former för bibliotek höll på att närma sig varandra. I propositionen valde man att öka den gemensamma delen av utbildningen och istället för två terminer var den nu tre terminer lång. Därmed var endast en termin avsatt till studier

i ämnen specifika för de olika bibliotekskategorierna. Argumenten som användes i propositionen var att den sammanhållna utbildningen skulle öka rörligheten på arbetsmarknaden och beredskapen inför en föränderlig framtid.

Att utbildningen skulle vara sammanhållen för olika bibliotekskategorier hade, som jag har redovisat i den historiska kontexten, redan föreslagits av SAB:s utredning 1955. SAB:s förslag, som innebar att bibliotekskunskap skulle bli ett universitetsämne och kunna ingå i en examen, hade mottagits med blandade känslor. Politiskt hade situationen förändrats mellan 1957, när SAB:s förslag skickades ut på remiss, och 1969, när BU skickades ut på remiss. 1957 hade många röster höjts mot att en så praktisk yrkesutbildning skulle ges inom universitetsväsendet, medan det i propositionen 1972 ansågs naturligt. Utbildningen vid BHS var inledningsvis inte fullständigt integrerad i universitetsväsendet, men den låg under UKÄ och kunde ingå i en examen. 1977 blev den praktiska bibliotekarieutbildningen en riktig högskoleutbildning. Målet med H77 var att all utbildning skulle ses som yrkesutbildning och dessa idéer rädde alltså redan i propositionen, vilket även Malmsten & Oscarsson (2007) konstaterar (s. 9).

Både BU och propositionen framhävde det närmande mellan folk- och forskningsbibliotek man såg i framtiden och det var deras argument för en sammanhållen utbildning. I remissrundan som följde BU uttryckte remissinstanserna en annan syn på saken. De höll inte med om att ett sådant närmande var ett faktum. Flera kommenterade också att utbildningen för att tillgodose alla bibliotekskategorier hade blivit alldeles för allmänt hållen. De flesta var dock eniga om att en viss gemensam kunskapsbas existerade, men poängterade också de stora skillnader som fanns. I propositionen nämns dessa förbehåll, men man valde alltså att bortse från dem. Som anledning för detta beslut lyftes det fram att det var viktigt att förbereda de blivande bibliotekarierna på en föränderlig framtid och öka deras mobilitet på arbetsmarknaden. Detta gjordes bäst med en så enhetlig utbildning så möjligt.

I materialet finns det en fråga som pågår under hela undersökningsperioden och det frågan om längden på den gemensamma delen av utbildningen. Propositionen valde ju att göra den en termin längre än BU hade föreslagit. Från forskningsbibliotekshåll fick man ingen formell möjlighet att kommentera detta resultat utan det är i arkivmaterialet som deras hållning till detta ska finnas. Redan 1974 kommer frågan på dagordningen i FBR, bland annat genom att SAB kontaktar rådet för att höra dess mening om en tidigare differentiering av utbildningen. SAB föreslår att man återgår till den av BU föreslagna differentieringen under termin tre och fyra. FBR, och dess grupp för utbildningsfrågor FUG, ställer sig positiv till detta förslag, vilket man säger att man har påpekat vid flera tillfällen tidigare.

När sedan Översynsgruppens förslag kom 1977 hade utredarna återgått till den av BU föreslagna differentieringen redan efter två terminer. De skriver att beslutet togs på bakgrund av önskemål framförda av yrkesverksamma och studenter. Den förändring av utbildningen som annars föreslogs av Översynsgruppen stämmer dock fortfarande överens med den utbildningspolitik som fördes, där yrkesutbildning och rörlighet på arbetsmarknaden var viktiga faktorer. Istället för en linje för forskningsbibliotek och en för folkbibliotek, valde man att koncentrera sig på olika funktioner och gjorde därmed

de nytexaminerade mindre låsta på en bibliotekskategori. Denna nya uppdelning kommer jag närmare in på senare i analysen.

Samtidigt som arbetet med att få till stånd en tidigare differentiering av utbildningen pågick, diskuterades utbildningens innehåll. I materialet framgår det att man tyckte att folkbiblioteken hade hamnat i fokus. Detta ansåg remissinstanserna var en konsekvens av att forskningsbibliotekens behov inte hade analyserats tillräckligt. Detta framfördes i remissvaren till både BU och Översynsgruppens förslag. Det är intressant att det från folkbibliotekens sida framfördes klagomål i motsatt riktning, vilket Andersson & Svensson (2001) har visat i sin undersökning. För forskningsbibliotekens representanter kan detta ha varit en anledning till att den tidigare differentieringen var viktig att få genomförd. Även från studenternas sida framfördes denna kritik. Studentrepresentanterna i FBR berättar flera gånger om det växande missnöjet på FoF-linjen och FBR såg sig nödsakat att inrätta en arbetsgrupp för förbättringen av utbildningen. Likaså framfördes denna kritik i elevrapporten som återges i BM.

Teoretisk anknytning

De två yrkesgrupperna hade alltså inledningsvis samarbetat för att få en utbildning till stånd, men snart efter tillblivelsen av utbildningen började de arbeta för större specialisering. Även här var det båda grupperna som opponerade sig mot den, som de såg det, alltför sammanhållna utbildningen. Deras arbete med att skapa en djupare specialisering gav resultat i och med att Översynsgruppen återgick till BU:s föreslagna indelning.

Flera av de initiativ som forskningsbiblioteken tog kan ses som professionaliseringsstrategier i ett strävande efter professionell status enligt Hellberg. Att de två yrkesgrupperna går samman inledningsvis för att skapa en gemensam utbildning kan vara ett sätt för dem att skapa en gemensam kunskapsbas (Hellberg 1978, s. 61). Genom att samarbeta fick de olika bibliotekariekategorierna större gehör för sin sak. Detta är även en av slutsatserna i Anderssons & Svenssons uppsats (Andersson & Svensson 2001, s. 56). Vidare är den ökade exponeringen som yrket och utbildningen fick i samband med propositionen med till att skapa en uppmärksamhet kring nyttan med de tjänster som erbjuds (Hellberg 1978, s. 47). Malmsten & Oscarsson (2007) nämner till exempel en debatt i DN som pågick 1971 (s. 7-8).

Hellberg menar inte att bibliotekarierna hör till de grupper som är fullt professionaliserade därför att de inte kontrollerar sin kunskapsbas och därmed inte har ett kunskapsmonopol. Kunskapen ska utvecklas och förmedlas inom högskoleväsendet och därmed vara vetenskaplig (Hellberg 1978, s. 31). Inledningsvis bedrevs det ingen forskning vid BHS och det är därför hon anser att yrkesgruppen inte kontrollerar kunskapsbasen. Om vi ett ögonblick bortser ifrån detta faktum, tycker jag ändå att bibliotekarierna är mycket aktiva i förhållandet till kunskapsmonopolet. I och med att de är med och tar initiativet till utbildningen (utredningen från SAB 1955) och arbetar aktivt inom FBR, och säkert också andra organ, med att förbättra utbildningen kan det ses som ett sätt att få kontroll över kunskapsbasen och därmed också kunskapsmonopolet. Speciellt från 1977 får de mera att säga till om inom utbildningen. Högskolereformen ökade de yrkesutövandes inflytande i högskolornas ledningsorgan.

När det gäller arbetet för att differentiera utbildningen i ett tidigare skede kan det vara en konsekvens av att utvecklingen skedde för snabbt. Hellberg nämner att det i en sådan situation lätt kan uppstå slagsida mot den starkaste gruppen, i detta fall folkbibliotekarierna (ibid., s. 63). De var i numerärt överläge på BHS, där 240 skulle antas på FoS-linjen i förhållande till 100 på FoF-linjen (Prop. 1971:52, s. 39). Dock tror jag att denna önskan om att ha mindre gemensamt har rötter som går längre tillbaka än utbildningen. Detta baserar jag på att båda yrkesgrupper menade att den andra fick större fokus samt att båda arbetade för differentieringen.

Försöker vi istället att förstå önskan om en tidigare differentiering med Bourdieus begrepp kan det ses som att man från forskningsbibliotekshåll, och även folkbibliotekshåll, försökte skapa en distinktion gentemot folkbibliotekarierna och därmed skilja ut de två bibliotekskategorierna som två olika fält. Inom forskningsbiblioteksfältet försöker man framhäva sitt eget arbete och sig själva som något bra och viktigt, i motsättning till det som är dåligt och mindre viktigt, nämligen folkbiblioteken. Det är det som distinktionen består i (Vestheim 1994, s. 73). Argument som att informationsexplosionen endast hade påverkat forskningsbiblioteken medan folkbiblioteken istället hade blivit kulturhus kan ses som ett sätt att visa att det fanns en stor skillnad mellan de olika bibliotekskategorierna. Det påpekades också att till exempel fjärrlånen ofta gick från forskningsbibliotek till folkbibliotek och sällan den andra vägen. Dock märker man en förändring mot slutet av undersökningsperioden när överbibliotekarien vid Uppsala UB föreslår att även kurser som främst riktade sig till folkbibliotekarier skulle innehålla dokumentation. Detta för att främja tanken om samarbete.

Förhållandet till närliggande yrkesområden

Under denna rubrik kommer jag att behandla hur förhållandet till närliggande yrkesområden uttrycks i materialet. Med närliggande yrkesområden menas främst dokumentations- och arkivområdet. Detta eftersom utbildningen inom dessa två områden ingick i BU.

I direktiven framhölls att det var lämpligt att utredningen skulle omfatta även närliggande utbildningsområden och inte bara bibliotekarier, speciellt dokumentations- och arkivområdena. BU skulle undersöka om det fanns möjlighet att samordna utbildningarna inom dessa områden. Resultatet av BU var att en sådan samordning inte kunde genomföras. En av anledningarna var att utbildningen av dokumentalister, enligt BU:s förslag, skulle förläggas till institutionen för informationsbehandling vid Stockholm högskola/universitet. Bibliotekarieutbildningen skulle däremot förläggas till en egen, från universitetsväsendet friställd, institution och därmed blev en samordning av dessa två yrkesgruppernas utbildning svår. Likaså föreslog BU att utbildningen av arkivarier borde förläggas vid Riksarkivet. Utredningens förslag till de tre utbildningarna varierar i omfattning, där bibliotekarieutbildningen tar upp den största delen, medan dokumentalist- och arkivarieutbildningen har behandlats mera styvmoderligt. Seldén & Sjölin (2003) nämner också i sin studie att dessa yrkesgrupper inte var lika välrepresenterade bland utredningens ledamöter. De menar att det möjligtvis berodde på att dessa två yrken ansågs vara mera enhetliga än bibliotekaryrket (s. 42).

I remissvaren till BU visar remissinstanserna tydligt att de hellre vill förknippas med arkivarier och dokumentalister än med folkbibliotekarier. Flera menar att den analys som har gjorts av forskningsbibliotekens behov och arbetsuppgifter ligger för nära den som har gjorts för folkbiblioteken. I stället tycker remissinstanserna att den analys som har gjorts av arkivens behov skulle kunna appliceras på forskningsbiblioteken. För arkivarierna föreslog BU en fullständig akademisk examen och remissinstanserna menar att det skulle passa forskningsbiblioteken bättre (BU, s. 116). När det gäller en samordning med utbildningen av dokumentalister menar många att den bör genomföras. Detta för att dessa två yrken är intimt förknippade och därför bör utbildningarna integreras, om inte helt, i alla fall vid samma institution, så att utbyte kan ske. Olsson (1995) beskriver hur forskningsbiblioteken inom FBR, i samband med en remissrunda efter en LIBRIS-rapport, hade enats om att ge likartade svar, nämligen att de såg traditionella bibliotekstjänster och dokumentation som två sidor av samma verksamhet (s. 127). Det är mycket sannolikt att det är samma tankar som går igenom i remissvaren till BU. Forskningsbiblioteksväsendet hade alltså, från att ha haft en skarp uppdelning mellan dokumentalister och bibliotekarier som Olsson beskriver, börjat integrera de olika delarna av verksamheten. Ett steg på vägen hade varit att förlägga utbildningarna vid samma institution. Det var inte bara specialbiblioteken som uttryckte denna önskan, utan även allmänbiblioteken menade att dokumentationen var en lika stor del av deras verksamhet som vid något annat bibliotek. Remissvaret från FBR uttryckte en önskan om att komma ifrån den skråisolering som BU företrädde i och med deras uppdelning av utbildningarna.

Eftersom BU inte ville föreslå en samordning av de tre utbildningarna, gjordes det inte heller i propositionen. Underlaget saknas. Inte heller kunde man på bakgrund av utredningen lägga fram förslag på utbildning inom informatik- och arkivområdena. Istället drogs det upp riktlinjer för hur arbetet med utredningen av dessa utbildningar ska fortsätta. Den form av samordning som föreslås, både av BU och i propositionen, är att man ska kunna studera informatik under det andra året vid bibliotekshögskolan.

Det är intressant att se hur politikerna önskade en större samordning och att de gav ganska omfattande direktiv om detta, men att utredningen, vars ledamöter till största del företrädde yrkena, inte kom till samma konklusion. Begäran om en dokumentalistutbildning hade även framförts under 1960-talet och att samordna utredningen av dessa utbildningar kan ses som ett pragmatiskt beslut från politikernas sida, men kan också vara en konsekvens av den utbildningspolitik som var på ingång. U68, som ledde till högskolereformen 1977, ville se alla utbildningar som yrkesutbildningar och delade in yrkena och utbildningarna i fem sektorer. Bibliotekarieutbildningen och även arkiv- och dokumentalistutbildningen föll in i den som skulle komma att kallas kultursektorn. Eftersom U68 tillsattes innan BU:s förslag presenterades 1969 finns det stor möjlighet att det var en utbildningspolitisk utveckling som fick genomslag redan i direktiven för BU. Att det sedan inte var genomförbart hänger nog samman med att det fanns andra önskemål som krockade med dessa tankegångar. Ett exempel skulle kunna vara den organisatoriska tillhörigheten för utbildningarna.

Översynsgruppens föreslog att en påbyggnadsutbildning i dokumentation omfattande en termin skulle bildas vid BHS. Denna skulle ges utöver de fyra terminerna inom bibliotekarieutbildningen och även vara öppen för studerande med annan utbildningsbakgrund. Denna form av integrering hade redan föreslagits i BU och propositionen. Eftersom det inte förelåg något konkret förslag att ta ställning till får denna påbyggnadskurs inte så stor uppmärksamhet i remissvaren, men de flesta ställer sig positiva till att den startas.

Översynsgruppen föreslog också att den sista terminens studier skulle kunna bytas ut mot studier inom andra områden. Detta hade föreslagits redan i BU, där det föreslogs att studenterna på FoF-linjen kunde byta ut den sista terminen mot ytterligare akademiska studier eftersom dessa också var viktiga för yrkesutövningen. Det som är intressant är hur remissinstanserna reagerar på förslagen. I den första remissrundan blandas längden på yrkesutbildningen ofta samman med den totala längden på studentens utbildning. De flesta ville att den akademiska ämnesutbildningen skulle vara längre på bekostnad av yrkesutbildningen. Överbibliotekarien vid Lunds UB påpekar att förslaget om att byta ut den sista terminen måste betyda att en termins studier i forskningsbibliotekens speciella arbetsuppgifter måste räcka. Utbildningen borde därför kunna genomföras på tre terminer. Bibliotekskollegiet vid Göteborgs UB föreslår en omarbetning av utbildningsplanerna så att de nödvändiga ämnena kan passas in på två terminer och säger lite krasst att om utbildningen av bibliotekarierna vid forskningsbibliotek kortas till ett år kan någon samordning med folkbibliotekarierna tyvärr inte bli aktuell. I andra remissrundan har hållningen till detta utbyte till viss del förändrats. En del var fortfarande positiva till att studenterna kunde inhämta mera ämneskunskap, men många försvarade också yrkesutbildningen och tyckte att det var viktigt att den genomfördes i sin helhet.

Teoretisk anknytning

Att man från forskningsbibliotekshåll identifierar sig mera med dokumentalister och arkivarier än med folkbibliotekarierna kan tolkas på olika sätt.

En professionaliseringsstrategi enligt Hellberg (1978) är att bevaka och upprätthålla gränserna mot andra professioners kunskapsbaser (s. 47). Både arkivarier och dokumentalister hade sin plats på forskningsbiblioteken, antingen för att bevara kulturarvet som fanns vid många av de äldre biblioteken eller för att vara med att utveckla nya metoder för återvinning av den stora mängden material som fanns och hela tiden förökades. En tänkbar reaktion från forskningsbibliotekens sida hade därför, enligt Hellberg, varit att försöka upprätthålla gränserna mot dessa två yrkena, men så är inte fallet. När det gäller dokumentalisterna verkar det däremot vara en medveten strategi att införliva deras verksamhetsområde i bibliotekariens. Det stödjer idén om att bibliotekarierna vid forsknings- och folkbibliotek såg sig som två olika yrken.

Inom Bourdieus fält agerar de agenter som har något gemensamt, nämligen doxa, och därför kan vi se bibliotekarierna, dokumentalister och andra personalkategorier som olika agenter inom forskningsbiblioteksfältet (Seldén 1999, s. 91-92). För att komma in på fältet och assimileras, måste man ha det rätta kapitalet vilket bestäms och erkänns av dem som redan befinner sig där (ibid., s. 93-94). För att få tillträde till forskningsbiblioteksfältet behövdes därför ett visst utbildningskapital. Bibliotekarierna

vid forskningsbiblioteken önskade förknippas med arkivarierna därför att dessa kom närmast deras egen utbildningsnivå i form av en licentiatexamen. Även dokumentalisterna hade en hel akademisk examen trots att denna var av en annan art, nämligen oftast teknisk och inte humanistisk, som bibliotekarierna hade. Därför måste det just vara den akademiska utbildningsnivån som de ansåg vara viktig för utbildningskapitalet och inte innehållet i sig.

Förhållandet till de framtida bibliotekarierna

När det gäller förhållandet till utbildningen vid BHS och därmed också indirekt till de framtida bibliotekarierna finns det två ämnen som jag har valt att ta upp här. Det rör sig om förkunskapskraven och kompetenskraven samt synen på de nytexaminerade.

Förkunskapskraven är de krav som ställdes på dem som sökte in till utbildningen, medan kompetenskraven var de krav som forskningsbiblioteken ställde på de personer som de anställde. Forskningsbiblioteken, som var statliga institutioner, hade av Kungl. Maj:t fastställda kompetenskrav som gällde vid anställning av personal. Som det har presenterats ovan i den historiska kontexten, bestod de fram till 1974 av ett krav på licentiatexamen eller högre samt godkända kunskaper i tre moderna språk och latin. Förkunskapskraven och kompetenskraven är därför intimt förknippade eftersom förkunskapskraven bör stämma överens med det som sedan krävs för anställning.

Förkunskapskraven för antagning till den tvååriga bibliotekarieutbildningen fastställdes i BU till två års akademiska studier eller motsvarande. I beskrivningen av de kommande arbetsuppgifterna understryks det hur viktigt det är med bra ämneskunskaper, bland annat för att sköta förvärvs- och referensverksamhet. BU menar därför att förkunskapskravet inte kan underskrida två års akademiska studier, men samtidigt menar BU att man inte heller kan kräva mera. En vanlig akademisk utbildning omfattade fyra års studier och av utbildningspolitiska och samhällsnyttiga skäl tyckte de inte det var rimligt att bibliotekarieutbildningen blev längre. Många remissinstanser påpekade att förväntningarna på ämneskunskaper inte stämde överens med de förkunskapskrav som hade föreslagits. De fann det oacceptabelt att vissa arbetsuppgifter skulle skötas av personal med endast två års akademiska ämnesstudier. Det talades om ”kulturell nedrustning”. De flesta påpekade att de föreslagna kunskapskraven inte borde räcka längre än till en lägre tjänst vid forskningsbiblioteken. För att bli förste bibliotekarie borde det krävas minst en licentiatexamen. Det betyder att de menade att den utbildning som hade föreslagits egentligen inte skulle räcka längre än till en tjänst som förste biblioteksassistent av högre grad (som innehade en akademisk examen plus provtjänstgöring) eller bibliotekarie. Som det har redovisats tidigare var förste biblioteksassistentstjänsten i praktiken en bibliotekarietjänst.

I propositionen valde man att inte beröra förkunskapskraven i detalj utan föreslog att en kommitté skulle se över dessa inför öppnandet av högskolan. Men det nämndes att det fanns olika synpunkter varav forskningsbibliotekens hållning var en. Andra, bland annat fackliga organisationer och representanter för folkbiblioteken, tyckte att även de utan akademisk utbildning men med lång arbetslivserfarenhet borde få tillträde till utbildningen. Propositionen föreslog ett kvotsystem där både sidor tillgodoses. Detta blev också resultatet av arbetet i den kommitté som tillsattes inför bildandet av BHS.

Kompetenskraven förändrades 1974 efter önskemål från BHS. För att vara anställningsbar vid ett forskningsbibliotek skulle man vara utbildad vid FoF-linjen vid BHS precis som BU hade föreslagit. Kompetenskraven togs inte upp i propositionen utan beslut kring dessa lämnades till de fackliga organisationerna och huvudmännen. Det verkar dock konstigt att propositionen inte berörde den uppdelning som de föreslagna kompetenskraven innebar, nämligen att man endast blev behörig för de bibliotekskategorier som ens linje täckte. Målet med propositionen var att öka rörligheten på arbetsmarknaden och denna uppdelning verkar i motsatt riktning till det målet. I översynsgruppens förslag valde man att gå ifrån denna biblioteksuppdelning och förordade istället en funktionsuppdelning. Detta mottogs som något positivt av flera remissinstanser. Tidigare under perioden hade denna uppdelning också diskuterats i FBR. I samband med att den dåliga situationen för FoF-linjens studerande diskuterades framfördes det önskemål, både från de studerandes men också rådets sida, om att kunna söka jobb vid folkbibliotek eller anställa studerande från FoS-linjen. Eftersom min undersökning slutar i och med översynsgruppens förslag, och att detta förslag endast delvis infördes under 1980-talet, kan jag inte säga om kompetenskraven förändrades eller slopades i samband med denna förändring. Dock finns det inte fastställda kompetenskrav idag.

Diskussionen om det överhuvudtaget skulle finnas kompetenskrav för anställning är intressant. Det framgår av materialet att KB redan hade slopat dessa. Ett sådant slopande skulle ställa biblioteken friare att anställa vem de ville. I BU hade det föreslagits att en dispens skulle kunna ges till forskningsbiblioteken eftersom dessa kunde ha behov av personal med högre utbildning. Remissinstanserna tryckte hårt på att denna dispens skulle vara möjlig och att den var mera nödvändig än BU verkade tro. Sett i ljuset av att man tryckte mycket hårt på den dispensen tycker jag att diskussionen kring kompetenskravens vara kan vara ett tecken på att forskningsbiblioteken ville fortsätta anställa personal med längre utbildning och inte de som utbildades på BHS. Denna illvilja mot studenterna styrks på flera ställen. I FBR måste rektorn vid BHS vädja till rådsmedlemmarna om att behandla praktikanterna på ett bra sätt vilket kan tyda på att så inte var fallet. Det framhävs också att man för att förbättra situationen för studenterna på FoF-linjen måste utlysa tjänsterna på en lämplig plats så att även de får ta del av utlysningarna. Slutligen nämns det i ett remissvar till Översynsgruppens förslag att de nytexaminerade hade svårigheter att anställas på forskningsbiblioteken, delvis på grund av den slagsida mot folkbibliotek som fanns på utbildningen fram till dess.

Att man är ganska negativ till BHS och de studerande som lämnade högskolan kan bero på flera saker. Som det nämns i det ovannämnda remissvaret upplevde representanterna från forskningsbiblioteken ett visst fokus på folkbibliotekens verksamhet på bekostnad av forskningsbiblioteken. Detta kan ha gjort dem avogt inställda till BHS. Likaså är bilden som inledningsvis presenteras i de två undersökta tidskrifterna mycket negativ. Som exempel kan nämnas den elevrapport som återges i BM där det framgår att tentorna är alldeles för lätta. Det verkar vara ett medvetet val att det är den bilden som ska återges. Problemen som rapporteras beror främst på att mycket inte var klart till första terminsstart och det erkänns också i ett senare nummer av BM. Att det har påverkat den allmänna hållningen till BHS verkar troligt.

Hållningen förbättras dock under perioden. Studenterna får en plats i FUG, rådets grupp för utbildningsfrågor, där de flera gånger rapporterar om förhållandena på BHS. Det ledde till flera åtgärder som till exempel en arbetsgrupp som skulle förbättra situationen för dem som hade valt FoF-linjen.

Teoretisk anknytning

I diskussionen kring de blivande bibliotekarierna och deras kunnande återfinns många av de professionaliseringsstrategier som Hellberg (1978) menar att en profession utövar inåt professionen. De är en förutsättning för att professionen agerar som en enhet utåt.

För professionen är det viktigt att alla är så lika utåt som möjligt och det garanteras i och med fastställande av examina och olika villkor för tillträde till professionen (Hellberg 1978, s. 61). När man från forskningsbibliotekshåll upprörs över de låga förkunskapskraven och ändringen av kompetenskraven kan det bero på detta. Man förändrar förutsättningarna för upptagande i professionen och öppnar den för flera. Men samtidigt använder de sig av dessa verktyg för sina egna mål i och med de diskuterar om kompetenskraven för anställning överhuvudtaget bör finnas. Det öppnar upp för att de själva får kontrollen över vem som ska anställas. Därmed kan de välja någon som lever upp till den standard de egentligen efterfrågar.

Här kan det igen vara användbart att operera med Bourdieus kapitalbegrepp. Återigen ligger mycket av kapitalets innehåll i den utbildningsnivå som de framtida bibliotekarierna innehar. De allra flesta som arbetade som bibliotekarier vid forskningsbiblioteken hade minst en licentiatexamen, eller om vi räknar med förste biblioteksassistenterna en kandidatexamen. Det kapital de hade i form av sin akademiska utbildning konverterades alltså till en slags yrkeskapital eller bibliotekskapital med hjälp av en konverteringsstrategi (Broady 1990, s. 181-182). Efter bildandet av BHS kunde denna konvertering inte längre göras eftersom det de blivande bibliotekarierna besatte redan var ett bibliotekskapital. Dock måste det ha varit svårt för arbetsgivarna att bedöma den akademiska ämneskunskapen som ingick i kapitalet då alla studerande i princip kunde ha olika akademiska förutsättningar. Det var därför kanske naturligt att man tyckte att de, som i sinom tid skulle ta över forskningsbiblioteken, också skulle ha en viss akademisk nivå.

Synen på de blivande bibliotekarierna styrdes mycket av dessa kompetenskrav och avsaknaden av lämpliga förkunskapskrav. Att de studerande under den senare delen av perioden därför får plats i FBR:s grupp för utbildningsfrågor kan därför ses som ett strategiskt steg. FBR:s medlemmar besatte ledande positioner inom forskningsbiblioteksväsendet. Som det har nämnts tidigare, under avsnittet Historisk kontext kan rekryteringsunderlaget bland forskare inte ha varit tillräckligt. Medlemmarna i FBR var därför i en position där de behövde de nytexaminerade från BHS. Ett sätt att kontrollera de yrkesverksamma som Hellberg (1978) presenterar är att socialisera in dem i yrkesutövningen (s. 61). Jag tycker att de studerandes plats i FUG kan ses som ett sådant steg. FUG lyssnade på de problem som upplevdes av de studerande på utbildningen och försökte hjälpa så gott de kunde.

Synen på bibliotekaryrket

De tre ovanstående avsnitten har behandlat olika aspekter av den hållning som forskningsbibliotekens företrädare hade. I detta avsnitt utvecklar jag analysen vidare genom att undersöka vad deras hållning säger om synen på bibliotekarierollen inom forskningsbiblioteken?

I materialet spårar jag tendenser till att se forskningsbiblioteken och folkbiblioteken som två skilda och mycket olika fält och därmed också de två bibliotekariekategorierna som två skilda yrken. Jag ser också ett nytt serviceideal som börjar få fotfäste under perioden. Slutligen är det yrkes- eller ämneskunskapens betydelse för bibliotekaryrket som till viss del förändras under perioden.

Det finns flera tecken som tyder på att det sågs som ett separat yrke att vara bibliotekarie vid ett forskningsbibliotek. Diskussionerna kring när i utbildningen specialiseringen skulle börja är ett sådant tecken. Och det var inte enbart från forskningsbibliotekshåll som denna tidigarelagda specialisering önskades utan även folkbibliotekarierna genom SAB arbetade för det. Forskningsbiblioteken höll i remissvaren till BU hårt på att ett närmande mellan de två bibliotekskategorierna inte var lika långtgånget som BU verkade önska. De flesta remissinstanser håller med om att ett närmande hade påbörjats men påpekade också de stora skillnaderna. Det var alltså från politikerhåll som man påpekade fördelarna med en samordning, både som en rationaliseringsåtgärd men också för att öka rörligheten på arbetsmarknaden. I Seldéns och Sjölin's studie (2003) framkommer det att denna önskan om ökad specialisering var en viktig fråga för bibliotekarierna ända fram till deras undersökningsperiod kring 1990. I deras källmaterial är det också professionens företrädare som betonar skillnaderna mellan yrkesgrupperna, medan politiker och utredare ser en fördel med en mera samlad yrkesgrupp (s. 42-44). Ett annat tecken på att de två bibliotekariekategorierna kanske ska ses som två olika yrken under den undersökta perioden är att en linje för varje bibliotekskategori skapades. Det föreslogs av BU och ändrades inte i propositionen. Först i Översynsgruppens förslag valde man att funktionsindela utbildningen istället för den tidigare indelningen efter olika bibliotekskategorier. Flera remissinstanser var positiva till denna förändring vilket kan betyda att en förändring höll på att ske, men samtidigt finns det många exempel på att det fanns en distinktion mellan de två bibliotekariekategorierna.

Även Olsson (1995) kommer in på denna distinktion mellan de två bibliotekariekategorierna. När hon diskuterar hur datoriseringen utvecklas inom de olika bibliotekskategorierna konstaterar hon att tankar om samordning fanns men att skillnaderna mellan syftena med datoriseringen gjorde det svårt att genomföra. Från folkbibliotekshåll önskade man främst ett utlåningssystem medan forskningsbiblioteken behövde ett katalogiseringssystem med hög bibliografisk kontroll. Hon betecknar den inledningsvis positiva hållningen som FBR hade till samordningen som ett retoriskt grepp. Hon anser att det fanns ett professionellt betingat avståndstagande från forskningsbibliotekens sida eftersom det fanns för stora skillnader mellan verksamheterna. Hon menar att forskningsbibliotekens företrädare var rädda att folkbibliotekens användare i ett gemensamt system skulle börja kräva tillgång till forskningsbibliotekens samlingar (Olsson 1995, s. 152). Distinktion som är ett av

Bourdieu's begrepp handlar om god och dålig smak som är socialt betingad (se Teoretiska utgångspunkter ovan, s. 22) och det finns flera exempel på att företrädarna för forskningsbiblioteken ansåg sig vara viktigare än folkbibliotekarierna. Kommentarer om att folkbiblioteken endast sysslade med kulturevenemang medan forskningsbiblioteken stödde forskningen och att det i samarbetet mellan de två bibliotekskategorierna endast var forskningsbiblioteken som gav medan folkbiblioteken endast tog emot fjärrlån är tecken på denna distinktion.

Det är intressant att användargrupperna ansågs vara olika. Som jag har diskuterat tidigare låg det närmare för forskningsbibliotekens företrädare att identifiera sig med arkivarier och dokumentalister än med folkbibliotekarier. Detta var främst på grund av deras liknande utbildningsnivå, men också på grund av deras arbetsområden. Arkivarier och dokumentalister hade en naturlig plats på forskningsbiblioteken antingen genom sitt kulturbevarande eller tekniska arbete. I och med att de arbetade på forskningsbiblioteken hade de samma användare som bibliotekarierna där, nämligen forskare och studenter inom universitet och högskola. Idag har denna uppdelning mellan folk- och forskningsbibliotek delvis försvunnit i och med fokus på livslångt lärande och den ökade möjligheten till distansstudier.

Användargrupper och den service man tillhandahåller för dessa har mycket att göra med det serviceideal som råder inom organisationen. Det kan skönjas spår av ett nytt serviceideal som börjar få inträde vid forskningsbiblioteken under min undersökningsperiod och det finns stöd för det i Olssons och Klassons studier. Olsson (1995) diskuterar i sin studie hur motsättningarna under 1960-talet var stora mellan bibliotekarier och dokumentalister bland annat på grund av deras olika serviceideal. Hon beskriver de traditionella bibliotekariernas uppgift som att samla och tillgängliggöra material för forskaren, medan dokumentalisten också ville bearbeta det. Under LIBRIS-projektet ser Olsson dock ett närmande från forskningsbibliotekens sida. Inom FBR fanns det olika serviceideal eftersom det fanns olika kategorier av forskningsbibliotek representerade. Specialbiblioteken drev en linje som stödde dokumentationen medan de allmänbiblioteken framhävde de traditionella biblioteksuppgifterna. Vissa företrädare befann sig dock i mitten och ville försöka integrera de två olika idealen (s. 46-47). Det var slutligen också den linjen som FBR valde att arbeta utifrån (ibid., s. 130). Olsson menar att det kan bero på deras rädsla att förlora kontrollen över informationsförmedlingen och att de därför valde att integrera dokumentationen i den traditionella verksamheten. (ibid., s. 46-47)

Även Klasson (1984) diskuterar det förändrade serviceideal som började få inträde under 1970- och 1980-talet. Hon menar att forskningsbiblioteken i och med H77 förändrades från autonoma bildningsinstitutioner till serviceinrättningar. För biblioteken innebar H77 att man skulle konkurrera med universitets andra verksamheter. Tillsammans med det ökade antalet studenter och olika utbildningar betydde det att biblioteken fick förändra sin verksamhet för att anpassa sig till de förändrade förutsättningarna (s. 12). Även om vissa av dessa förutsättningar först infördes med H77 tror jag att det var en utveckling som började tidigare. U68 som låg till grund för H77 innehöll dessa tankar och utredningen hade flera gånger varit uppe till debatt och hade också varit ute på remiss. I instruktionerna till den stora utredningen av forskningsbiblioteken som Statskontoret genomförde i slutet på 1960-talet och början på

1970-talet stod det också att man skulle arbeta in förslagen från U68 även om beslut ännu inte hade fattats härom (se vidare under Historisk kontext).

Jag tror därför att detta nya serviceideal var under utveckling redan under min undersökningsperiod. I mitt material ser jag också hur forskningsbibliotekens företrädare väljer att identifiera sig med dokumentalisterna. Många av remissinstanserna påpekade att dokumentationen var en naturlig del av bibliotekets verksamhet. Detta synsätt stämmer överens med den linjen som Olsson (1995) visar att FBR tog under 1970-talet. Enligt Olsson var forskningsbiblioteksväsendet med FBR i spetsen heterogent och bestod av organisationer med många olika serviceideal. Hon omtalar en viss grupp inom FBR som 1911-års män. Dessa överbibliotekarier, födda 1911, skulle gå på pension under 1970-talet och hade, enligt Olsson, inte de personliga förmågor som behövdes för att framhäva sig och delta aktivt i LIBRIS-projektet (s. 100). Denna grupp var mera ortodox i sitt tänkande medan en yngre grupp inom FBR hade lättare att ta till sig nya idéer, bland annat en integration av de traditionella biblioteksuppgifter och dokumentationen (ibid., s. 46-47). Denna skillnad syns även i mitt material. Det finns en grupp som var mera öppen i sitt tankesätt kring utbildningen i Borås och som insåg värdet av den bibliotekstekniska utbildningen som de nya bibliotekarierna hade. Det är i samspelet mellan den ortodoxa och heterodoxa gruppen som utvecklingspotentialen inom fältet fanns och det var också det som i detta fall drev utvecklingen framåt mot större acceptans av att bibliotekarierna utbildades vid BHS.

Jag tror att det nya serviceideal som introducerades under 1970-talet i hög grad påverkade synen på bibliotekariens roll i verksamheten. Det syns speciellt i diskussionerna kring förkunskaps- och kompetenskraven. Om vi ska utgå ifrån det ovanstående utvecklades biblioteken från att vara bildningsinstitutioner till att vara serviceinrättningar anpassade efter sina användare. Var bibliotekarien en forskare som skulle hjälpa andra forskare eller var det en kunnig informationsspecialist som kunde komplettera forskaren?

I materialet finns en stor skillnad mellan remissvaren till BU och till Översynsgruppens förslag när det gäller vad som lades vikt på i den blivande bibliotekariens utbildning. I remissrundan efter BU var alla remissinstanser eniga om att sänkningen av förkunskapskraven från en licentiatexamen till 80 akademiska poäng skulle betyda en "kulturell nedrustning" av biblioteksverksamheten. Det är intressant att när remissinstanserna diskuterade längden på utbildningen, var det oftast utbildningen i sin helhet som avsågs. De lade inte vikt vid att yrkesutbildningen ökade från tre månader till två år utan istället att den akademiska utbildningen kortades ner. Om vi använder Hellbergs (1978) begrepp kunskapsmonopol kan det diskuteras om vilken kunskap det var man ville monopolisera. Att de främst var upprörda över reducerandet av den akademiska ämnesutbildningen tyder på att det var det de ansåg som viktigast för utövandet av bibliotekarieryrket. Under den andra remissrundan var de akademiska förkunskaperna inte längre i fokus. Däremot verkade remissinstanserna lägga större vikt vid den bibliotekstekniska utbildningen. Exempelvis tyckte de flesta att det föreslagna utbytet av den sista terminen mot ytterligare akademiska studier borde beviljas mycket restriktivt.

En bibliotekarie vid ett forskningsbibliotek hade fram till 1974, när kravet på licentiatexamen togs bort från kompetenskraven för anställning, varit en del av forskarsamhället vid universiteten. Fram till 1900-talets början var det ofta en professor eller blivande professor som var chef för biblioteket (BU, s. 41). Efter 1910 hade denna koppling mellan bibliotek och forskning säkrats av kompetenskraven. Men i och med förändringen av verksamheten, både utåt mot användarna men också inåt där många nya tjänstegrader hade skapats och datoriserade arbetsuppgifter hade införts, förändrades även bibliotekariens roll (Klasson 1984, s. 63-64, 226).

Ovan har jag beskrivit hur det inom FBR fanns olika grupper, som kan beskrivas som antingen ortodoxa eller heterodoxa. Denna uppdelning finns även i mitt material. Alla som satt i FBR eller som besvarade remissvaren hade samma utbildning, nämligen en forskarutbildning. Dock höll en ny aktörsgrupp på att göra sitt inträde och inställningen till dessa var olika. Olsson (1995) nämner en åldersuppdelning men det behöver inte ha varit så. Men det fanns en tydlig gräns mellan de som värdesatte den akademiska utbildningen, gärna på forskarnivå, och de som värdesatte den bibliotekstekniska utbildningen. När den dåliga situationen för de studerande på FoF-linjen diskuterades i FBR och man kom in på vilka som platsade på forskningsbiblioteken ser vi tydligt denna uppdelning. Några tyckte till och med att de från FoS-linjen borde få tillträde till forskningsbiblioteken eftersom de hade en gedigen biblioteksteknisk utbildning. Utvecklingen gick alltså mot att den bibliotekstekniska kunskapen fick allt större vikt.

Slutsatser

Syftet med denna undersökning var att se vilka hot och möjligheter som forskningsbibliotekens företrädare såg med den nya utbildningen som startade vid BHS 1972. Räkner man ihop dem ser jag mest hot i materialet, men det finns också spår av möjligheter som väger upp de många upplevda hoten.

Till viss del kan den relativt negativa hållningen till utbildningen vid BHS förklaras med materialet som har valts för denna undersökning. Remissvar är av sin natur ett material där de dåliga sidorna med ett betänkande eller förslag tas upp. Därför har undersökningen fått en viss slagsida mot de negativa delarna. Sedan har materialet utgjorts av arkivmaterial från FBR och artiklar från två tidskrifter. I materialet från FBR är det också mestadels en negativ hållning som framförs, men samtidigt konstruktiv. Rådet försöker att råda bot på de brister som fanns med utbildningen. I de undersökta tidskrifterna, som riktar sig till de två organisationernas medlemmar, är hållningen också till en början kritisk, men i BM går man även ut och ursäktar för den inledningsvis kritiska hållningen som kom i en period då de inledande bristerna faktiskt höll på att åtgärdas.

Även om materialet visar en ganska kritisk hållning till utbildningen tycker jag att FBR:s och forskningsbibliotekens intresse för utbildningen kan ses som något positivt. Man var intresserade av att utveckla utbildningen till något bra. Jag tycker att det kan ses som ett tecken på att en av de stora möjligheterna forskningsbiblioteksföreträdarna såg med utbildningen var att en nationell yrkesutbildning äntligen blev verklighet. Som det har beskrivits tidigare var forskningsbiblioteksvärlden en liten värld i förändring.

Det fanns två problem med det utbildningssystem som gällde fram till 1972. Det första var att verksamheten växte. Biblioteken hade därför stort behov av personal. Detta yttrade sig bland annat i att de mer eller mindre kvalificerade arbetsuppgifterna fördelades bland olika personalkategorier. Men behovet av bibliotekarier måste ändå ha varit stort. Och det leder till det andra problemet som fanns. Rekryteringsunderlaget för bibliotekarier var de forskarutbildade vid landets universitet. Trots att även utbildningsväsendet växte och antalet studerande ökade enormt under 1960-talet måste de forskarutbildade ändå anses ha utgjort en liten grupp. Rekryteringsunderlaget var därför inte stort nog. Forskningsbiblioteksväsendet hade därför behov av denna utbildning som kunde ge dem kvalificerad personal i större mängd än de hittills hade haft möjlighet för.

Det som är intressant är att forskningsbibliotekens företrädare, även om detta behov fanns, hade svårt att föreställa sig en bibliotekarie utan forskarkompetens. I den första remissrundan var det nämligen sänkningen av förkunskapskraven och därmed kompetenskraven från en licentiatexamen till 80 akademiska poäng som väckte störst och mest enhällig kritik. På biblioteken hade det under 1960-talet introducerats en ny personalgrupp – förste biblioteksassistenter av antingen lägre eller högre grad – varav den senares kompetenskrav var en akademisk examen och tre månaders provtjänstgöring. Ottervik och Möhlenbrock (1973) skriver att dessa egentligen borde räknas till bibliotekariekategori (s. 100-101). Med BU:s förslag skulle den akademiska nivån alltså sänkas ytterligare från en akademisk examen till endast 80 akademiska poäng. Tillsammans med yrkesutbildningen skulle man ändå uppnå en till längden likvärdig utbildning. Dock verkar remissinstanserna inte se den tvååriga yrkesutbildningen som en del av den akademiska examen, vilket den i teorin inte heller var då BHS var en yrkeshögskola. Först 1977 inleddes den fullständigt i högskolesystemet. Remissinstanserna talar om den låga akademiska nivån som en kulturell nedrustning. Vad det innebär är svårt att direkt definiera utifrån mitt material men jag tror det både har med utförandet av arbetsuppgifterna och den allmänna bildningen att göra. Många menade att forskarkompetens behövdes för att kunna bistå forskarna på bästa sätt och det är de argument som används. Men om vi försöker använda Bourdieus begrepp kan det också ha med bildningsnivån att göra. De nya bibliotekarierna innehade helt enkelt inte det rätta kulturella kapitalet (se ovan s. 22).

Ett annat hot som framträder tydligt i undersökningsmaterialet är det folkbiblioteksfokus som enligt forskningsbibliotekens företrädare råder i utredningarna och i själva utbildningen. Detta styrks av att även de studerande på FoF-linjen kände sig som en minoritet. Detta fokus på folkbibliotekens behov menar jag är en stor anledning till att forskningsbibliotekens företrädare var negativa till utbildningen. Den negativa hållningen spädde inledningsvis på av de problem som BHS upplevde under de första terminerna på grund av bristfällig förberedelse och resurser. Att man från SBS sida inledningsvis gick ut med en relativt negativ hållning i BM har nog påverkat synen på BHS under en längre tid.

Den fokus mot folkbibliotek (eller närmandet mellan de två yrkesidentiteterna som politikerna ville se förverkligat) som man upplevde kan ha gjort att bibliotekarierna på forskningsbiblioteken kände sin yrkesidentitet hotad. Det är möjligt att man från forskningsbibliotekens sida såg sig som bättre än folkbibliotekarierna och därför kände

sig hotad av att på forskningsbiblioteken släppa in en yrkeskategori med lägre utbildningsnivå som var i nivå med folkbibliotekariernas. De kan också ha känt sig hotade av att bli förknippade med folkbibliotekarierna.

En möjlighet med utbildningen vid BHS var dock att dokumentationens roll på biblioteken började diskuteras. Inledningsvis, i och med att BU var en utredning av både biblioteks-, informations- och arkivpersonalens utbildning, såg man från forskningsbibliotekens en chans att integrera dokumentationen i bibliotekens verksamhet. Av olika anledningar blev denna integrering inte verklighet men man fortsatte under hela undersökningsperioden att arbeta för att kopplingen mellan bibliotek och dokumentation skulle bli mera obestridd. Att integrera dokumentationen i bibliotekens arbetsuppgifter var också ett sätt att uppfylla de nya politiska krav som ställdes på verksamheten. Biblioteken genomgick vid denna tid en förändring från att vara autonoma bildningsinstitutioner till att bli integrerade delar av lärosätet som skulle kämpa på lika villkor med de andra verksamheterna om resurser. De var därför tvungna att förändra sitt serviceideal och jag tror att dokumentationen kan ha varit ett led i denna förändring.

De två teoretiska utgångspunkterna som jag valde inför denna uppsats har visat sig mycket användbara. De kompletterar varandra mycket väl. Hellberg koncentrerar sig på professionens olika strategier för att skapa eller upprätthålla ett kunskaps- och yrkesmonopol. I och med att denna uppsats behandlar en yrkesgrupps förhållande till utbildningen har hennes tankar om sådana strategier eller aktiviteter kunnat ge perspektiv åt den hållning som forskningsbibliotekens företrädare har representerat. Bourdieus olika begrepp kring fält och kapital har varit användbara för att fånga förhållanden inom yrkesgruppen. Förhållandet mellan de existerande och de aspirerande bibliotekarierna hade inte kunnat undersökas lika väl med enbart Hellbergs professionaliseringsstrategier. Detta eftersom denna relation befinner sig på det känslomässiga planet och i sådana fall är Bourdieu ett gott komplement till Hellberg.

Epilog

Ett av de största uppfattade hoten som har identifierats i denna uppsats var sänkningen av den akademiska nivån hos de blivande bibliotekarierna. Förkunskapskraven på 80 akademiska poäng i ämnesstudier som föreslogs av BU har huvudsakligen varit gällande sedan dess. Men det håller nu på att förändras i och med den nya högskolereformen. För att komma in på det nya mastersprogrammet kommer det att krävas motsvarande 120 poäng. Vad betyder det för oss som blir klara med utbildningen idag? Ska vi uppfatta det som ett hot?

När det gäller studier av historiskt karaktär har vi en fördel eftersom vi sitter med facit i hand. Vi kan därför se hur det undersökta blev. När det gäller utbildningen av bibliotekarier så har den förändrats ett antal gånger sedan 1970-talet. Många av de tankar som framfördes under 1950-, 1960- och 1970-talets debatt har genomförts de senaste decennierna.

1981 fick BHS en ny utbildningsplan som till stor del byggde på Översynsgruppens förslag. Det betydde att man återgick till den av BU föreslagna indelningen med två terminers gemensamma studier och sedan två terminer uppdelade på olika funktioner inom biblioteksverksamheten (Andersson & Svensson 2001, s. 35). 1989 genomfördes en ny förändring där den gemensamma delen minskades och endast omfattade en termin. Det var främst på grund av kritik från de yrkesverksamma. BHS valde också att återgå till den indelning som rådde innan, nämligen i folk- och skolbibliotek samt forsknings- och företagsbibliotek (ibid., s. 40). Detta innebar att utbildningen avlägsnade sig alltmer från intentionen i propositionen från 1971 och istället var det professionens önskemål om specialisering som hörsammades (Seldén & Sjölin 2003, s. 43). Innan dess hade en ettårig utbildning för forskarutbildade startats. Det var en utredning om forskarutbildningens meritvärde (SOU 1981:30) som låg till grund för detta beslut. I denna påpekades att det var viktigt för forskningen att det fanns viss forskarutbildad personal på biblioteken (Antonsson 1984, s. 5). Detta var också ett synsätt som framfördes kraftigt i mitt material. Det ettåriga utbildningsförloppet hade också föreslagits av ett antal remissinstanser under remissrundan efter BU.

1993 genomfördes en ny högskolereform som betydde att bibliotekarietutbildningen avskaffades och det akademiska ämnet biblioteks- och informationsvetenskap infördes. Utbildningen började också ges på flera lärosäten. Denna decentralisering av utbildningen hade redan föreslagits i SAB:s förslag 1955. Likaså påpekades det i många remissvar till BU att en centraliserad utbildning skulle vara rekryteringshämmande. Anledningen var att många med forskarutbildning redan hade stadgat sig i närheten av sitt lärosäte och därför kanske inte skulle vara viliga att flytta för ytterligare en utbildning.

Inga av de fyra utbildningarna som gavs mellan 1993 och 2002 var specialiserade. Om det berodde på en förändring i attityden hos de yrkesverksamma eller om det är ett uttryck för större politisk genomslagskraft ligger utanför denna uppsats, men enligt Seldén och Sjölin (2003) så var de yrkesverksamma så sent som 1989 fortfarande anhängare av hög grad av specialisering (s. 43). De utbildningar som gavs var dock till viss del olika. I Lund införde man till exempel speciella antagningsregler, skriftligt antagningsprov och intervju, som mycket liknade de som BU hade föreslagit.

Nu står utbildningen av bibliotekariyer inför en ny förändring. Sommaren 2007 kommer en ny högskolereform att genomföras. Vad det innebär för ämnet biblioteks- och informationsvetenskap har jag berört i inledningen. Men vad innebär det för oss som snart är klara med vår utbildning i biblioteks- och informationsvetenskap? Vår utbildning omfattar fyra års studier varav två år i biblioteks- och informationsvetenskap. Om några år kommer de nya masters i biblioteks- och informationsvetenskap ut med en femårig utbildning. I Borås kommer även en grundutbildning omfattande tre års biblioteks- och informationsvetenskap att ges. Denna kan antingen ensam utgöra grund för bibliotekarieryrket eller kompletteras med en master i samma ämne. Att vikten inte längre ligger på de akademiska ämneskunskaperna är i alla fall säkert. Vi som nu ska bege oss ut på arbetsmarknaden kan alltså i framtiden komma att konkurrera om jobben med överbibliotekariyer som har fem års biblioteks- och informationsvetenskap! Hur dessa olika förändringar av utbildningen kommer att påverka yrket i framtiden är svårt att sja om, men en sak är säker, det kommer att diskuteras.

Litteraturförteckning

Lista över använda förkortningar

BHS	Bibliotekshögskolan i Borås
BM	Bibliotekariesamfundet meddelar
BU	Utredningen rörande utbildning av bibliotekspersonal m m (SOU 1969:37)
FBR	Forskningsbiblioteksrådet
SAB	Sveriges allmänna biblioteksörening
SBS	Svenska bibliotekariesamfundet
UB	Universitetsbibliotek

Litteraturförteckning

Andersson, Sara, Svensson, Gunnel (2001). *Bibliotekarieutbildning i förändring. BHS 1972-1999*. Borås: Högskolan i Borås. Magisteruppsats 2001:65.

Antonsson, Birgit (1984). *Bibliotekarieutbildning för innehavare av doktorexamen och motsvarande kompetens*. Stockholm: UHÄ. (UHÄ-rapport 1984:2).

Bibliotekshögskolan (1972). *Kompetensföreskrifter för befattningshavare vid universitetsbibliotek*. Brev till Universitetskanslerämbetet 1972-11-08. Forskningsbiblioteksrådets arkiv, Volym A2:1 Föredragningslistor och kallelser.

Bibliotekshögskolan (1973). *Bibliotekariesamfundet meddelar*. 1973:4, s. 11.

Bibliotekshögskolan igen (1973). *Bibliotekariesamfundet meddelar*. 1973:5, s. 10.

Bibliotekshögskolan, Översynsgruppen (1977). *Utbildning vid Bibliotekshögskolan i Borås: förslag*

Billinger, Ann (2006). *Bibliotekariens kunskap. En textanalys av SOU 1969:37*. Borås: Högskolan i Borås. Magisteruppsats 2006:18.

Broady, Donald (1991). *Sociologi och epistemologi: om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS

BU → se Utredningen rörande utbildning av bibliotekspersonal m m (1969).

Chalmers tekniska högskola, Biblioteksnämnden (1970). *Remissyttrande 10.02.1970*. Riksarkivet, Konseljakt 26 mars 1971. *Opublicerad material*.

Chalmers tekniska högskola, Överbibliotekarien (1978). *Remissyttrande 31.01.1978*. Universitets- och högskoleämbetets arkiv, Dnr 6969/77 UF 3. *Opublicerad material*.

Ducander, Jesper (1997). *Quo vadis bibliotekarie. Bibliotekarierollen utifrån en analys av de fyra utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap i Sverige*. Borås: Högskolan i Borås. Magisteruppsats vid BHS 1997:90.

Eklund, Per (1988). *Bibliotekarieutbildning för forskarutbildade. En utvärdering*. Stockholm: UHÄ. (UHÄ-rapport 1988:5).

Elevarrapport från högskolan (1973). *Bibliotekariesamfundet meddelar*. 1973:4, s. 16-17.

FBR → se Forskningsbiblioteksrådet

Forskningsbiblioteksrådet (1970). *Remissyttrande 27.02.1970*. Riksarkivet, Konseljakt 26 mars 1971. *Opublicerad material*.

Forskningsbiblioteksrådet (1972). *Protokoll 1972-11-21*. Forskningsbiblioteksrådets arkiv, Volym A 1:1, FBR protokoll 1966-1979.

Forskningsbiblioteksrådet (1973). *Yttrande angående bibliotekshögskolans hemställan till UKÄ 1972-11-08 om ändrade kompetensbestämmelser för tjänster som bibliotekarie och förste biblioteksassistent vid de statliga forskningsbiblioteken*. Yttrande till Universitetskanslerämbetet 1973-01-30. Forskningsbiblioteksrådets arkiv, Volym A2:1 Föredragningslistor och kallelser.

Forskningsbiblioteksrådet (1974). *Protokoll 1974-02-19*. Forskningsbiblioteksrådets arkiv, Volym A 1:1, FBR protokoll 1966-1979.

Forskningsbiblioteksrådet (1975). *Ang. utbildning av forskningsbibliotekarier*. Brev till Sveriges allmänna biblioteksförning 1975-04-23. Forskningsbiblioteksrådets arkiv, Volym F1:14, FBR:s utbildningsgrupp/arbetsgrupp för utbildningsfrågor. 74-79.

Forskningsbiblioteksrådet (1975). *Protokoll 1975-02-11*. Forskningsbiblioteksrådets arkiv, Volym A 1:1, FBR protokoll 1966-1979.

Forskningsbiblioteksrådet (1978). *Remissyttrande 03.02.1978*. Universitets- och högskoleämbetets arkiv, Dnr 6969/77 UF 3. *Opublicerad material*.

Forskningsbiblioteksrådets utbildningsgrupp (FUG) (1975). *Minnesanteckningar 1975-04-08*. Forskningsbiblioteksrådets arkiv, Volym F1:14, FBR:s utbildningsgrupp/arbetsgrupp för utbildningsfrågor. 74-79.

Forskningsbiblioteksrådets utbildningsgrupp (FUG) (1976). *Minnesanteckningar 1976-03-24*. Forskningsbiblioteksrådets arkiv, Volym F1:14, FBR:s utbildningsgrupp/arbetsgrupp för utbildningsfrågor. 74-79.

Forskningsbiblioteksrådets utbildningsgrupp (FUG) (1976). *Protokoll 1976-01-19*. Forskningsbiblioteksrådets arkiv, Volym F1:14, FBR:s utbildningsgrupp/arbetsgrupp för utbildningsfrågor. 74-79.

Forskningsbiblioteksrådets utbildningsgrupp (FUG) (1976). *Protokoll 1976-11-11*. Forskningsbiblioteksrådets arkiv, Volym F1:14, FBR:s utbildningsgrupp/arbetsgrupp för utbildningsfrågor. 74-79.

Gerle, Eva (1984). *Lunds universitetsbiblioteks historia fram till år 1968*. Stockholm: Almqvist & Wiksell international. (Acta Universitatis Lundensis. 42)

Gilje, Nils & Grimen, Harald (1995). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.

Göteborgs universitetsbibliotek, Bibliotekskollegiet (1970). *Remissyttrande 12.02.1970*. Riksarkivet, Konseljakt 26 mars 1971. *Opublicerad material*.

Göteborgs universitetsbibliotek, Bibliotekskollegiet (1978). *Remissyttrande 26.01.1978*. Universitets- och högskoleämbetets arkiv, Dnr 6969/77 UF 3. *Opublicerad material*.

Göteborgs universitetsbibliotek, Överbibliotekarien (1970). *Remissyttrande 13.02.1970*. Riksarkivet, Konseljakt 26 mars 1971. *Opublicerad material*.

Hellberg, Inga (1978). *Studier i professionell organisation: en professionsteori med tillämpning på veterinäryrket*. Diss. Göteborgs universitet. Göteborg: Sociologiska inst., Univ. (Monografier utgivna av Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet, 20)

Hellström, Kajsa (1974). Bibliotekshögskolan två år. *FBR-aktuellt*. 1974: 3/4, s. 3-10.

Hessler, Gunnel (2003). *Identitet och förändring: en studie av ett universitetsbibliotek och dess självproduktion*. Diss. Göteborgs universitet. Borås: Valfrid. (Skrifter från Valdrid, 26)

Institutionen biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan (2007) (Elektronisk). Högskolan i Borås. Tillgänglig: < <http://www.hb.se/bhs/> > (2007-09-11)

Institutionen för kulturvetenskaper (2007) (Elektronisk). Lunds universitet. Tillgänglig: < <http://www.kult.lu.se> > (2007-09-11)

Karolinska institutets bibliotek, Överbibliotekarien (1978). *Remissyttrande 02.02.1978*. Universitets- och högskoleämbetets arkiv, Dnr 6969/77 UF 3. *Opublicerad material*.

Klasson, Maj (1984). Högskolebibliotek i förändring: från autonoma bildningsinstitutioner till lokala serviceinrättningar med särskild hänsyn till bibliotek

som betjänar förskolläro-utbildningar. Diss. Lunds universitet. Malmö: Liber förlag/Gleerup. (Studia psychologica et paedagogica. 71).

Kungliga biblioteket, Riksbibliotekarien (1970). *Remissyttrande 13.03.1970*. Riksarkivet, Konseljakt 26 mars 1971. *Opublicerad material*.

Kungliga biblioteket, Riksbibliotekarien (1978). *Remissyttrande 31.01.1978*. Universitets- och högskoleämbetets arkiv, Dnr 6969/77 UF 3. *Opublicerad material*.

Kungl. Karolinska mediko-kirurgiska institutets bibliotek, Tf överbibliotekarien (1970). *Remissyttrande 13.01.1970*. Riksarkivet, Konseljakt 26 mars 1971. *Opublicerad material*.

Kungl. Tekniska högskolans bibliotek, Överbibliotekarien (1978). *Remissyttrande 01.02.1978*. Universitets- och högskoleämbetets arkiv, Dnr 6969/77 UF 3. *Opublicerad material*.

Linköpings universitetsbibliotek, Överbibliotekarien (1978). *Remissyttrande 30.01.1978*. Universitets- och högskoleämbetets arkiv, Dnr 6969/77 UF 3. *Opublicerad material*.

Lunds universitetsbibliotek, Överbibliotekarien (1970). *Remissyttrande 05.02.1970*. Riksarkivet, Konseljakt 26 mars 1971. *Opublicerad material*.

Lunds universitetsbibliotek, Överbibliotekarien (1978). *Remissyttrande 19.01.1978*. Universitets- och högskoleämbetets arkiv, Dnr 6969/77 UF 3. *Opublicerad material*.

Malmsten, Anne-Marie & Oscarsson, Katarina (2007). *Debatten om bibliotekarieutbildningen – inför förändringarna av utbildningen år 1972 respektive år 1993 – sådan den återspeglas i bibliotekstidskrifter*. Borås: Högskolan i Borås. Magisteruppsats 2007:8.

Ottervik, Gösta & Möhlenbrock, Sigurd (1973). *Svenska bibliotek: historia, organisation, funktion: en översikt*. Lund: Bibliotekstjänst. (Sveriges allmänna biblioteksförenings handböcker, 15).

Olsson, Lena (1995). *Det datoriserade biblioteket: maskindrömmar på 70-talet*. Diss. Linköpings universitet. Linköping: Linköpings universitet (Linköping studies in arts and science;121).

Kungl. Maj:t (1971). Kungl. Maj:ts proposition angående utbildning av bibliotekspersonal m.m.: given Stockholms slott den 26 mars 1971. (Riksdagen. Proposition, 1971:52).

Riksdagen (1971). Utbildning av bibliotekspersonal m.m., 101-111. (Riksdagen. Protokoll, fredagen den 28 maj 1971, nr 99).

Riksdagen (1971). Utbildning av bibliotekspersonal m.m., 113-127. (Riksdagen, Protokoll, fredagen den 28 maj 1971, nr 100).

Seldén, Lars (1999). *Kapital och karriär: informationssökning i forskningens vardagspraktik*. Diss. Göteborgs universitet. Borås: Valfrid. (Skrifter från Valfrid, 20).

Seldén, L., Sjölin, M. (2003). Kunskap, kompetens och utbildning: ett bibliotekariedilemma under 100 år. *Svensk Biblioteksforskning*. 14, s. 19-67.

Svenska bibliotekariesamfundet (1970). *Remissyttrande 26.02.1970*. Riksarkivet, Konseljakt 26 mars 1971. *Opublicerad material*.

SAB → se Sveriges allmänna biblioteksörening

Sveriges allmänna biblioteksörening (1974). *Ang. utbildning av forskningsbibliotekarier*. Brev till Forskningsbiblioteksrådet 1974-12-12. Forskningsbiblioteksrådets arkiv, Volym F1:14, FBR:s utbildningsgrupp/arbetsgrupp för utbildningsfrågor. 74-79.

Sveriges lantbruksuniversitet, Styrelsen (1978). *Remissyttrande 30.01.1978*. Universitets- och högskoleämbetets arkiv, Dnr 6969/77 UF 3. *Opublicerad material*.

Uppsala universitetsbibliotek, Överbibliotekarien (1970). *Remissyttrande 30.01.1970*. Riksarkivet, Konseljakt 26 mars 1971. *Opublicerad material*.

Uppsala universitetsbibliotek, Överbibliotekarien (1978). *Remissyttrande 20.01.1978*. Universitets- och högskoleämbetets arkiv, Dnr 6969/77 UF 3. *Opublicerad material*.

Umeå universitetsbibliotek, Överbibliotekarien (1970). *Remissyttrande 28.01.1970*. Riksarkivet, Konseljakt 26 mars 1971. *Opublicerad material*.

Umeå universitetsbibliotek, Överbibliotekarien (1978). *Remissyttrande 25.01.1978*. Universitets- och högskoleämbetets arkiv, Dnr 6969/77 UF 3. *Opublicerad material*.

Uppslagsord Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning (2007) (Elektronisk). *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: < http://www.ne.se/ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=151824 > (2007-07-17)

Uppslagsord Remiss (2007) (Elektronisk). *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: < http://www.ne.se/ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O295875 > (2007-07-17)

Utredningen rörande utbildning av bibliotekspersonal m m (1969). *Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik: betänkande avgivet av utredningen rörande utbildning av bibliotekspersonal m m*. Stockholm: Almqvist & Wiksell. (Statens offentliga utredningar (SOU) 1969:37)

Vad händer? (1972). *Bibliotekariesamfundet meddelar*. 3, s. 10-11.

Vestheim, Geir (1994). Biblioteket som socialt felt. *Syn & segn*. 1994:1, s. 65-75.

Ödman, Per-Johan (2004). Hermeneutik och forskningspraktik. I Gustavsson, Bengt (red.) *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen*. Lund: Studentlitteratur.